

**Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету**

Кафедра фінансів, обліку і оподаткування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ДОХОДИ ТА ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

**(на матеріалах Департаменту фінансів Чернівецької обласної
державної (Чернівецької обласної військової адміністрації), м.Чернівці)**

Студентки 2 курсу заочної форми
навчання спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»
спеціалізації «Державні фінанси»

Гнатишин
Наталія
Григорівна

Науковий керівник:
к.е.н., доцент

Чорновол
Алла
Олегівна

Завідувач кафедри:
д.е.н., професор

Чорновол
Алла
Олегівна

Чернівці 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДНОЇ ТА ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	6
1.1. Бюджетне планування на місцевому рівні в умовах децентралізації	6
1.2. Формування доходної частини місцевих бюджетів в умовах сьогодення	10
1.3. Теоретичні засади видаткової частини місцевих бюджетів	18
Висновки до розділу 1.	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА ДОХОДАМИ І ВИДАТКАМИ ПРОТЯГОМ 2019-2022 РОКІВ	20
2.1. Моніторинг виконання доходної частини місцевих бюджетів області	20
2.2. Аналіз виконання місцевих бюджетів області за видатками	28
2.3. Міжбюджетні трансферти та їх роль у формуванні місцевих бюджетів області	34
Висновки до розділу 2.	38
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДНОЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	39
3.1. Проблемні питання розвитку місцевих бюджетів в сучасних умовах	39
3.2. Напрями підвищення ефективності формування доходів та здійснення видатків місцевих бюджетів	44
3.3. Реформування системи фінансового контролю місцевих бюджетів	51
Висновки до розділу 3	57
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах фінансові відносини, управління фінансами місцевих бюджетів, реформування бюджетної системи України виходять на перший план трансформації сучасних економічних відносин. Однією з фундаментальних досягнень економічного та соціального розвитку є децентралізація владних та фінансових повноважень держави, що реалізується через ефективне управління системою місцевих фінансів. Пріоритетною у фінансуванні соціального розвитку та дохідним джерелом є фіскальна складова бюджету.

Стан соціально-економічного розвитку території відображає структура та динаміка доходів та видатків. Щоб сучасна територіальна громада мала можливість надавати якісні послуги, розвивати підприємництво, залучати інвестиційний капітал, розробляти програми місцевого розвитку має бути достатній рівень ресурсів у місцевих бюджетах. Саме тому, актуальним є дослідження дохідної та видаткової частини місцевих бюджетів.

Проблемами планування і виконання доходної та видаткової частини місцевих бюджетів займалися такі вітчизняні вчені: В.Базилевич, С. Булгакова, О. Василик, Т. Вахненко, В. Геєць, А. Даниленко, І.Д'яконова, А. Єпіфанов, І. Запатріна, М. Карлін, В. Кравченко, Г. Кучер, Л. Лисяк, І. Луніна, І. Лютий, С. Огородник, Ц. Огонь, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, О. Романенко, І. Сало, В. Тропіна, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій та ін. Разом із тим у зв'язку з реформою децентралізації слід посилити дослідження формування доходної та використання видаткової частини місцевих бюджетів.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних основ формування доходної та здійснення видаткової частини місцевих бюджетів та розробка науково-методичних і практичних рекомендацій щодо вдосконалення їх функціонування в умовах децентралізації.

Завданнями випускної кваліфікаційної роботи є:

- дослідити особливості формування доходної частини місцевих бюджетів в умовах децентралізації;
- розкрити сутність, характеристику та кваліфікацію видатків місцевих бюджетів;
- здійснити аналіз виконання доходної частини місцевих бюджетів Чернівецької області за 201-2021 рр.;
- оцінити виконання місцевих бюджетів Чернівецької області за видатками протягом 2019-2021рр.;
- дослідити проблеми розвитку місцевих бюджетів на основі фінансової самодостатності територій в Чернівецькій області;
- визначити напрями підвищення ефективності формування доходів та здійснення видатків місцевих бюджетів;
- запропонувати заходи щодо реформування системи фінансового контролю за виконанням місцевих бюджетів.

Об'єктом дослідження є фінансово-економічні відносини, що виникають у процесі формування і виконання місцевих бюджетів Чернівецької області.

Предметом дослідження є теоретико-методичні аспекти та практичний інструментарій формування доходів та використання видатків місцевих бюджетів.

Методи дослідження. При виконанні випускної кваліфікаційної роботи були використані загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: індукції, дедукції, узагальнення; системного підходу; аналітичний, логіко-структурний підходи, статистичні та графічні методи обробки та надання інформації, а також порівняльний і економічний аналіз; метод логічного узагальнення; метод графічного зображення.

Інформаційну базу випускної кваліфікаційної роботи формують законодавчі та нормативно-правові акти з питань функціонування бюджетної системи, матеріали Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України, статистичні матеріали Державної служби статистики України,

основні положення і висновки, праці вітчизняних і закордонних вчених-економістів, власні аналітичні напрацювання та ресурси мережі Інтернет, фінансові звіти Департаменту фінансів Чернівецької обласної військової адміністрації.

Наукова новизна одержаних результатів випускної кваліфікаційної роботи полягає у систематизованому тлумаченні сутності категорій доходи місцевих бюджетів та видатки місцевих бюджетів, дослідженні ролі ефективного функціонування місцевих бюджетів, обґрунтовано напрями підвищення ефективності формування доходів та здійснення видатків місцевих бюджетів та визначено заходи щодо реформування системи фінансового контролю за виконанням місцевих бюджетів.

Публікації. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи відображені у збірнику тез доповідей студентської Інтернет-конференції «Фінансово-економічний розвиток регіонів: виклики воєнного стану та поствоєнні перспективи».

Обсяг та структура випускної кваліфікаційної роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить – 65 сторінок, основний зміст роботи викладено на 51 сторінках. Робота містить 11 рисунків, 8 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДНОЇ ТА ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Бюджетне планування на місцевому рівні в умовах децентралізації

Основою для зміцнення органів місцевого самоврядування є місцеві фінанси. Удосконалення організації роботи фінансових органів дозволяє зміцнити фінансово соціально-економічні проєкти місцевих органів влади. Зміни, що відбуваються в місцевому управлінні України потребують удосконалення процедури планування бюджетної діяльності.

Реформування фінансової підтримки територіальних громад в умовах децентралізації є вагомим для розвитку місцевих фінансів. Підвищення фінансової самостійності, розвиток самодостатності територіальних громад вимагають удосконалення планування бюджету як процесу визначення оптимальної кількості ресурсів місцевих бюджетів, яка буде спрямована на реалізацію конкретної територіальної мети. Як результат, вимоги до методів бюджетування також змінилися на користь діючих, апробованих на практиці [80].

Фінансова децентралізація передбачає забезпечення механізму надання публічних послуг на місцях, узгодження переліку таких послуг із потребами конкретних територій, підвищує ефективність діяльності відповідальних органів місцевого самоврядування та управління фінансами у цілому.

Найбільшою та основною ланкою в бюджетній системі України є місцеві фінанси, які відіграють важливу роль у перерозподілі валового внутрішнього продукту, фінансуванні державних послуг, особливо соціальної спрямованості, мають прямий вплив на задоволення різних потреб населення [51, с. 83].

Бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) являє собою план утворення та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій і повноважень місцевого самоврядування [6, с. 34].

Багато науковців досліджують економічну категорію: "місцеві бюджети" (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1

Тлумачення сутності поняття «місцеві бюджети»

Джерело	Зміст поняття
Нормативне трактування	
Бюджетний кодекс України [2]	Місцеві бюджети – бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [7]	Бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування
Наукове тлумачення	
Буднік М.М., Журавель І.М. [22]	Місцевий бюджет – це балансові розрахунки, що відповідають вимогам складання балансів, тобто вони мають дохідну й видаткову частини, в їх основу покладено принцип збалансування
Василик О., Павлюк К. [27, с.170]; Сазонець І. [95, с. 116]	Місцеві бюджети - фонди фінансових ресурсів, призначенні для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування
Воробійов Ю. Когут І. [38, с. 22]	Місцеві бюджети - система грошових відносин, що виникають між суб'єктами фінансової системи на мікро та макрорівнях з приводу формування, розподілу та використання ресурсів місцевих бюджетів, заснованих на забезпеченні фінансової стійкості та виконанні умов їх фінансової безпеки
Кириленко О. [45]	Місцеві бюджети є провідною ланкою не лише бюджетної, а й економічної системи держави, зокрема, місцеві бюджети в державних фінансах: складова бюджетної системи; інструмент реалізації загальнодержавних програм; джерело фінансування державних видатків; інструмент фінансового вирівнювання. Місцеві бюджети з позицій головного інструменту місцевих фінансів – фінансова база місцевого самоврядування; фінансові плани територіальних формувань; джерело утримання і розвитку місцевого господарства; джерело фінансування локальних послуг.
Пасічник Ю. [84, с. 123]	Місцеві бюджети - форма існування реальних, об'єктивно зумовлених розподільчих відносин, що виконують специфічне призначення - задоволення потреб у фінансових ресурсах як суспільства в цілому, так і його адміністративно-територіальних одиниць
Сунцова О. [100, с. 127]	Місцеві бюджети – сукупність розподільчих відносин, які виникають у зв'язку з приводу розподільчих відносин, утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства

Запровадження нового механізму бюджетного регулювання змінило систему загального збалансування всіх місцевих бюджетів до горизонтального вирівнювання податкової спроможності територій залежно від рівня доходу на

душу населення. Значна кількість бюджетних коштів залишається у розпорядженні місцевих органів влади. Реформування міжбюджетних відносин заохочує територіальні громади ефективніше наповнювати свої бюджети, переходити до самоокупності та економити свої видатки. Місцева влада вирішує, на що потрібно витратити бюджетні кошти, що особливо важливо для розвитку інтегрованих територіальних громад [76, с. 38].

Основними принципами під час складання бюджету ОТГ є забезпечення максимального доходу ОТГ, цільове витрачання коштів за напрямками, контроль за повнотою надходження та ефективності використання фінансових ресурсів ОТГ.

Ефективність планування бюджету засноване на науково обґрунтованих принципах, а саме:

- комплексний підхід до основних параметрів економічного та соціального розвитку в тісному зв'язку з наявними бюджетними можливостями;
- органічний зв'язок бюджетного планування з планами соціально-економічного розвитку держави та регіонів, між прогностичними та поточними бюджетними планами;
- демократизація бюджетних відносин, тобто під час планування необхідно враховувати оптимальні зв'язки між державним та місцевим бюджетами, а також між ланками місцевих бюджетів;
- пріоритетність бюджетного планування у всій сукупності фінансових планів;
- наукове обґрунтування планів, що передбачає реальність прогностичних розрахунків, їх економічну обґрунтованість;
- застосування загальної методики бюджетних розрахунків;
- раціональне визначення джерел мобілізації бюджетних ресурсів та їх оптимального перерозподілу через зв'язки бюджетної системи;
- створення необхідних резервів для забезпечення безперервності бюджетного процесу;

– спрямованість та зобов'язання бюджетних показників, які повинні виконувати всі суб'єкти бюджетних відносин [69, с. 65].

Планування бюджету на основі даних принципів дозволяє забезпечити належне функціонування бюджетної системи та здійснити ефективну бюджетну політику суспільно-економічного розвитку держави.

Планування територіального бюджету передбачає складання та забезпечення виконання місцевими органами влади відповідних місцевих бюджетів, що є їхньою фінансовою базою та забезпечує фінансову незалежність. Окрім того, показники цих бюджетів можуть бути використані для визначення середньої фінансової забезпеченості відповідних ОТГ [29, с. 22].

Завдяки розширенню повноважень органів місцевого самоврядування підвищується роль територіального бюджетування.

Основними методами бюджетного планування є аналітичний, нормативний, балансовий та програмно-цільовий [41, с. 64].

Аналітичний метод заснований на вивченні економічних умов у минулому та теперішньому періодах і застосуванні відповідних коефіцієнтів до фактичних результатів виконання бюджету.

Нормативний метод передбачає використання під час планування системи взаємопов'язаних норм і правил, установлених законодавчими та іншими нормативно-правовими актами. Даний метод дає можливість об'єктивно оцінити потреби бюджетних галузей у ресурсах та створити умови для їх економічного використання.

Балансовий методом планування дає можливість збалансувати видатки бюджетів із їхніми доходами, встановити пропорції розподілу коштів між бюджетами різних рівнів. Даний метод являють собою систему показників, які характеризують ресурси за джерелами доходу та напрям їх використання.

Одним з ефективних способів вирішення соціально-економічних проблем є програмно-цільовий метод бюджетного планування, який зосереджує увагу не тільки на бюджетних можливостях, а й на тому, як їх найбільш ефективно використовувати для отримання конкретних результатів [13, с. 20].

Отже, пріоритетними завданнями органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування мають бути:

- зміцнення економічної основи незалежного соціального розвитку територій шляхом розподілу компетенцій та відповідальності органів виконавчої влади;

- вдосконалення правових рамок та практик співробітництва з економічних та соціальних питань місцевої виконавчої влади та органів самоврядування із суб'єктами господарювання;

- посилення фінансової автономії територій; усунення існуючих міжрегіональних відмінностей у рівнях соціально-економічного розвитку з використанням централізованої фінансової підтримки;

- державна підтримка для стимулювання розвитку територій, що можуть стати «точками» економічного зростання.

1.2. Формування доходної частини місцевих бюджетів в умовах сьогодення

Важливим елементом соціально-економічного розвитку регіону, який показує рівень економіки та рівень життя територіальних одиниць є доходи місцевих бюджетів, що сприяє розвитку територіальних громад.

Подібна система дістала назву громадського, комунального, місцевого або муніципального самоврядування [27]. Статтею 7 Конституції України закріплено, визнається та гарантується місцеве самоврядування.

Основний Закон відносить місцеве самоврядування до рівня природного права територіальної громади вирішувати питання місцевого значення. Існування цього не залежить від визнання чи не визнання його державою [7]. Тим самим, територіальна громада розглядається як рівна державі, що має природне та невідчужуване право самостійно вирішувати питання місцевого значення, регулюючи власні справи без втручання з боку держави.

Таблиця 1.2.

Сутність категорії «доходи місцевих бюджетів»

Автор	Сутність категорії «доходи місцевих бюджетів»
Нормативні акти	
Бюджетний кодекс України [2]	Доходи бюджету - податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ)
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [7]	Доходи місцевих бюджетів - формуються за рахунок власних, визначених законом, джерел та закріплених у встановленому порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів
Тлумачення терміну науковцями	
Алексеев І. Ярошевич Н., [14]	Доходи місцевих бюджетів, це ресурси, що формуються за рахунок місцевих податків і зборів та закріплених у встановленому порядку загальнодержавних податків і зборів і інших загальнообов'язкових платежів
Венгер В, Кравченко В, Романенко О. [28,48,93]	Доходи місцевих бюджетів – це економічні відносини, що виникають у процесі формування фінансових ресурсів на регіональному рівні, призначених для реалізації функцій та завдань місцевих органів влади
Вовна Н. [34]	Доходи місцевих бюджетів – це частина фінансових ресурсів держави, які згідно з діючим бюджетним законодавством є власними та закріпленими видами надходжень, що мобілізуються у фондах грошових коштів органів місцевого самоврядування за рахунок податкових, неподаткових видів доходів, надходжень від операцій з капіталом та надходжень до цільових фондів з метою забезпечення ефективного виконання повноважень місцевої влади.
Пасічник Ю. [84]	Доходи місцевих бюджетів виражають сферу економічних відносин суспільства, яка пов'язана з формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів регіонального рівня і використовується місцевими органами влади для забезпечення поточних завдань розвитку регіону

Доходи місцевих бюджетів розділяють на доходи загального та спеціального фондів. Основними елементами поняття самоврядування: управління власними справами громад, за своїм змістом відмінними від справ державного управління; громади виступають суб'єктами належних їм прав, відособленими від держави юридичними особами, через що будь-яке незаконне втручання держави до справ громади є порушенням її прав [2].

Доходи місцевих бюджетів умовно можна поділити на власні та передані. Несе відповідальність за свою діяльність перед населенням і державою у разі невиконання чи порушення повноважень [21]. Окрім того, у сучасних

дослідженнях відзначається, що хоча муніципальна служба за багатьма своїми параметрами подібна до державної, але в той же час особливості місцевого самоврядування, як-то представництво місцевих інтересів, власна компетенція, фінансова автономія, не дозволяють ні у теоретичному, ні у практичному плані ототожнювати муніципальну службу із державною [45, с.140].

Згідно з звітами Державної служби казначейства за аналізуючи роки основними бюджетоутворюючими податками для місцевих бюджетів иступали податок на доходи фізичних осіб, орендна плата з юридичних осіб, акцизний податок, єдиний податок з фізичних осіб та земельний податок. Для Зведеного бюджету України перелік бюджетоутворюючих податків інший: «податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб, акцизний податок, податок на прибуток підприємств з одночасним зменшенням фіскальної значимості останнього».

Планування доходів є основою для створення місцевих бюджетів, прогнозування яких здійснюється з урахуванням минулих років та з аналізом доходів. Ю.М. Тодика характеризує це суспільство як систему самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, які забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів і колективів, для життєдіяльності соціальної, культурної і духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління до покоління [41, с. 285]. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані, під час прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ст. 22 Конституції).

Саме фіскальна децентралізація регіонів дала значні фінансові ресурси у вигляді податків і зборів, так й інших джерел доходів.

Відповідні складові, інститути та механізми, які все ще не у повній мірі узгоджені між собою, відповідно недостатньо ефективно впливають на вирівнювання фіскальних дисбалансів розвитку адміністративно-територіальних одиниць. В залежності від зміни внутрішніх та зовнішніх політичних, соціально-економічних та інших чинників системі формування місцевих бюджетів

притаманні адаптаційні механізми, які впливають на необхідність удосконалення інструментів управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів.

1.3. Теоретичні засади видаткової частини місцевих бюджетів

Одним із важливих напрямів бюджетного планування є планування видатків на місцях в контексті запровадження принципів бюджетної децентралізації. Органи місцевої влади в процесі планування використовують конкретні ознаки класифікації видатків бюджету.

Таблиця 1.3

Тлумачення сутності поняття «видатки місцевих бюджетів»

Джерело	Сутність категорії «видатки місцевих бюджетів»
Законодавче тлумачення	
Бюджетний кодекс України [2]	Видатки бюджету - кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом.
Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [7]	Видатки місцевих бюджетів – це видатки, які здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад, їх розмір і цільове спрямування визначаються відповідними рішеннями про місцевий бюджет; видатки, пов'язані із здійсненням районними, обласними радами заходів щодо забезпечення спільних інтересів територіальних громад, відповідними рішеннями про районний та обласний бюджети
Наукове тлумачення	
А Булгакова С., Василенко Л.	Видатки бюджету - це кошти, що спрямовуються на здійснення програм і заходів, передбачених бюджетом, або витрати коштів
В. Дем'янишин [39]	Видатки бюджету це система економічних відносин з приводу використання централізованого фонду грошових коштів
Л. Павлова, А. Бабич [18, с. 154].	Під видатками місцевих бюджетів вони розуміють економічні відносини, що виникають у зв'язку з фінансуванням власних і делегованих повноважень місцевих органів влади
І. Легкоступ [57]	Видатки місцевих бюджетів - це законодавчо затверджені кошти централізованих фондів місцевих органів влади та самоврядування, що спрямовуються на планове фінансування їх делегованих та власних повноважень з метою ефективного розвитку підвідомчих територій та населених пунктів
М. Гапонюк, В. Яцюта, А. Буряченко, А. Славкова [71]	Видатки місцевих бюджетів - економічні відносини, які виникають у зв'язку з розподілом централізованих коштів, що перебувають у розпорядженні відповідних органів влади, та децентралізованих коштів, які є власністю місцевих органів влади
С. Юрій, В. Федосов [24]	Видатки місцевих бюджетів - знаряддя вияву економічної сутності місцевих бюджетів як фінансової бази місцевого самоврядування

Розглянувши сутність даного поняття (табл 1.3.) видно, що видатки місцевих бюджетів - це система економічних відносин, які виникають у процесі використання централізованих фондів грошових коштів місцевих органів влади з метою задоволення потреб територіальних громад і розвитку підвідомчих територій.

Основними ознаками класифікації видатків бюджету є:

- економічна - за економічною характеристикою операцій, що здійснюються при їх проведенні;
- відомча - за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів;
- функціональна - за функціями, з виконанням яких пов'язані видатки бюджету;
- програмна - у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі.

Важливе значення для прийняття різних управлінських рішень є класифікація видатків місцевих бюджетів, яка дозволяє визначити склад та структуру поточних та капітальних видатків у видатках місцевих бюджетів, захищені статті бюджету.

За Бюджетним кодексом України (статті 88–91), видатки місцевих бюджетів діляться на ті, що можуть здійснюватись з усіх місцевих бюджетів [2].

Складовою частиною спеціального фонду місцевих бюджетів є бюджет розвитку. Повноваження сільських, селищних, міських голів можуть бути тимчасово покладені на керівника відповідної військово-цивільної адміністрації відповідно до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» [56]. Оскільки на голову покладено здійснення функцій представника влади, а його посада пов'язана з виконанням розпорядчих та адміністративно-господарських обов'язків, він вважається, як уже зазначалося, посадовою особою (ч. 1 ст. 12 Закону).

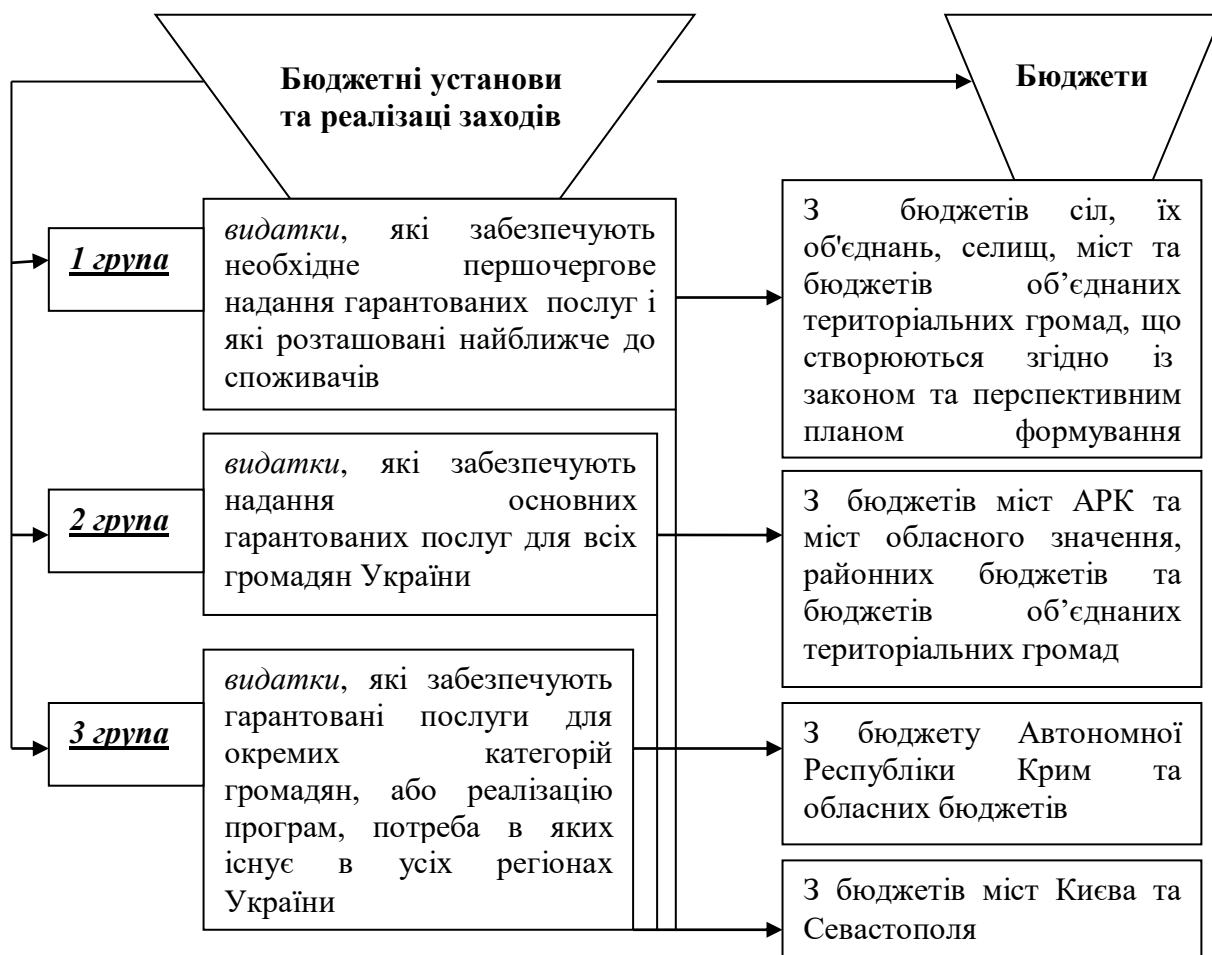

Рис. 1.1. Розмежування видатків між різними видами місцевих бюджетів

Визначення обсягів видатків в кожному регіоні країни здійснюється в межах загальних економічних принципів, виходячи з цілей бюджетної політики та особливостей внутрішнього середовища.

Ведучи мову про методи, які використовуються в практиці бюджетного планування України. Таким чином, удосконалення цієї практики є одним із важливих резервів поліпшення ефективності та якості роботи рад. Сільський, селищний, міський голова має також право вносити пропозиції і формувати порядок денний сесій ради та головувати на її пленарних засіданнях, вносити на її розгляд пропозицію щодо кандидатури. Оптимізація бюджетних видатків з метою досягнення необхідних суспільно вагомих результатів потребує попереднього вирішення питань пріоретизації цілей соціально-економічного та бюджетного розвитку держави на середньо та довгострокову перспективу, що знаходить своє

відображення у побудові системи прогнозних і планових (програмних) документів [97, с. 52].

По-друге, це повноваження, пов'язані із забезпеченням реалізації міською територіальною громадою форм безпосереднього (прямого) волевиявлення (електорально-організаційні). У межах цих повноважень сільський, селищний, міський голова забезпечує виконання рішень місцевого референдуму, міської ради, її виконавчого комітету, а також скликає загальні збори громадян за місцем їх проживання (пп. 11, 12 п. 3 ст. 42), а виходячи з того, що він є головою відповідної ради (ч. 2 ст. 141 Конституції України) участь в організації референдумів та виборів органів державної влади, місцевого самоврядування [2].

Схематичний вигляд бюджетного планування ПЦМ наведено на рис. 1.2.

Рис. 1.2 Бюджетне планування України

Програмно-цільовий метод планування в провідних країнах світу застосовується в поєднанні з іншими елементами бюджетування, які в сукупності формують певний концептуальний підхід до бюджетного планування - бюджетування орієнтоване на результат (Performance Budgeting).

Розглядаючи мету досягнення максимальних соціально-необхідних результатів важливо ще вирішити ряд питань в наступних сферах діяльності держави [47, с. 390]: питання політичного характеру; питання та цілі в економічній сфері поточні та на короткострокову перспективу; завдання в економічній сфері на віддалену перспективу.

Бюджетним кодексом України закладено законодавчі підстави для запровадження середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні та застосування програмно-цільового методу.

Вирішення питань та проблем, які можуть виникнути в сферах діяльності дозволить більше ефективно використовувати програмно-цільовий метод та досягнути мети без додаткової втрати часу та коштів на вирішення супутніх проблем.

Не зважаючи на тривалий період використання програмно-цільового методу в Україні, все таки існує ряд проблем його застосування, в особливості на місцевому рівні. Процес планування видатків за програмноцільовим методом не повинен обмежуватись лише одним основним бюджетом, а повинен носити імітаційно-сценарний характер, а саме: має розроблятись додатково ще два бюджетних плани «оптимістичний» та «песимістичний» в залежності від можливого розвитку подій в державі та передбачення напрямків використання фінансових ресурсів бюджету на місцях.

Основними етапами процесу виконання місцевих бюджетів за видатками є:

- повноваження в галузі забезпечення законності, охорона прав та свобод людини і громадянина на території міської територіальної громади;
- сільський, селищний, міський голова забезпечує в межах делегованих йому законом повноважень діяльність органів виконавчої влади на відповідній території;

- взяття бюджетних зобов'язань;
- отримання товарів, робіт, послуг;
- здійснення платежів відповідно до взятих бюджетних зобов'язань;
- використання товарів, робіт, послуг для виконання заходів бюджетних програм;
- повернення кредитів до бюджету (щодо кредитування бюджету)[2].

Отже, від правильного визначення планових показників бюджету залежить якість його виконання, що є важливою складовою системи управління видатками бюджету. Результативне планування видатків залежить від якісного вирішення завдань, а саме: визначення видатків бюджету за всіма підрозділами бюджетної класифікації; розрахунок загального обсягу видатків з урахуванням економного, ефективного і раціонального використання бюджетних коштів; раціональний розподіл видатків бюджету між окремими ланками бюджетної системи та збалансування всіх бюджетів нижчого рівня.

Висновки до розділу 1

Досліджуючи дану тему можемо зробити висновок, що у науковців немає єдиного підходу до вибору методу бюджетного планування місцевих фінансів. Вибираючи метод необхідно знати, що він має забезпечувати функціональну повноту, достовірність і достатню точність прогностичних розрахунків, а також має бути економічно ефективним.

Основними чинниками забезпечення якості бюджетного планування місцевих фінансів є кінцевий результат, якого необхідно досягти під час використання місцевих бюджетних фінансових ресурсів; наявність та реалістичність інформації, що використовується під час бюджетного планування; метод бюджетного планування відповідно до умов децентралізації.

Відповідаючи сучасним вимогам розвитку місцевих фінансів в Україні є програмно-цільовий метод планування видатків місцевого бюджету, але він потребує коригування щодо соціально-економічного розвитку та вимог децентралізації.

Наявність обґрунтованої суми грошових коштів у бюджеті, їх раціональне та цільове використання є запорукою соціального та економічного розвитку території. В Україні створено умови для розширення фінансових можливостей місцевого самоврядування, які в майбутньому дадуть змогу зробити економічно самодостатніми та спроможними всі об'єднані територіальні громади.

Метою державного регулювання у сфері видатків бюджету є оптимізація їх обсягу і структури для досягнення найбільш результативного впливу на динаміку соціально-економічного розвитку країни, враховуючи циклічність економічних процесів. Здійснення ефективної політики у сфері бюджетних видатків займає вагомe місце у процесі регулювання економічного розвитку країни.

Отже, важливою передумовою дієвої соціально-економічної політики регіону є виважений підхід щодо планування доходів та видатків бюджету.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА ДОХОДАМИ І ВИДАТКАМИ ПРОТЯГОМ 2019-2022 РОКІВ

2.1. Моніторинг виконання дохідної частини місцевих бюджетів області

Відповідно світовій практиці є два підходи щодо формування доходів місцевих бюджетів. Перший підхід базується на бюджетній еквівалентності, при якому доходи місцевих бюджетів відповідають податковому навантаженню на жителів регіонів, і можливості отримання ними послуг за рахунок місцевих бюджетів зростають зі збільшенням податків в даному регіоні. Для другого підходу основою є громадянська солідарність, і на основі цього держава вирівнює фінансові можливості регіону.

Провівши аналіз формування доходів місцевих бюджетів Чернівецької області на основі даних додатків А, Б, В, розрахували співвідношення планових та фактичних показників доходів місцевих бюджетів.

На основі дослідження спостерігається позитивна тенденція змін планових та фактичних показників доходів за 2019-2022 рр. (таблиця 2.1. та рис. 2.1.), майже по всіх статтях дохідної частини ситуація показників відрізняється в динаміці. Так, податкові надходження у 2019 році перевищили фактичні показники над плановими на 108,9 млн. грн., у 2021 році – на 109,9 млн. грн., а у 2020 році – перевищення склало 123,6 млн. грн..

Порівнюючи неподаткові надходження, то їх сума у складі дохідної частини місцевих бюджетів Чернівецької області у 2019 році збільшилася у порівнянні з плановою на 187,1 млн. грн., у 2020 році – на 44,3 млн. грн. та у 2021 році 195,4 млн. грн.

Також спостерігається перевищення суми запланованих коштів доходів від операцій з капіталом, зокрема: у 2019 році – на 7,4 млн. грн., у 2020 році – на 45,9 млн. грн. та у 2021 році – 16,3 млн. грн.

Таблиця 2.1.

Динаміка планових і фактичних показників доходної частини Чернівецької області за 2019-2021 роки

Найменування	2019 рік			2020 рік			2021 рік		
	План	Факт	Відх. млн.грн.	План	Факт	Відх. млн.грн.	План	Факт	Відх. млн.грн.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Податкові надходження	3 165,9	3 274,8	108,9	3610,1	3486,5	-123,6	4042,3	4152,2	109,9
Неподаткові надходження	394,6	581,7	187,1	332,8	377,1	44,3	337,5	532,9	195,4
Доходи від операцій з капіталом	46,5	53,9	7,4	39,8	85,7	45,9	51,8	68,1	16,3
Цільові фонди	14,2	15,9	1,7	12,6	15,1	2,5	16,4	20,4	4,0
Офіційні трансферти	7 625,5	7 349,8	-275,7	4894,8	4802,9	-91,9	5097,6	5075,3	-22,3
Всього доходів з урахуванням міжбюджетних трансфертів	11 246,7	11 276,1	29,4	8890,1	8767,3	-122,8	9545,6	9848,9	303,3
Усього	14825,1	14612,7	-212,4	9590,5	9446,0	-144,5	10128,2	10410,3	282,1

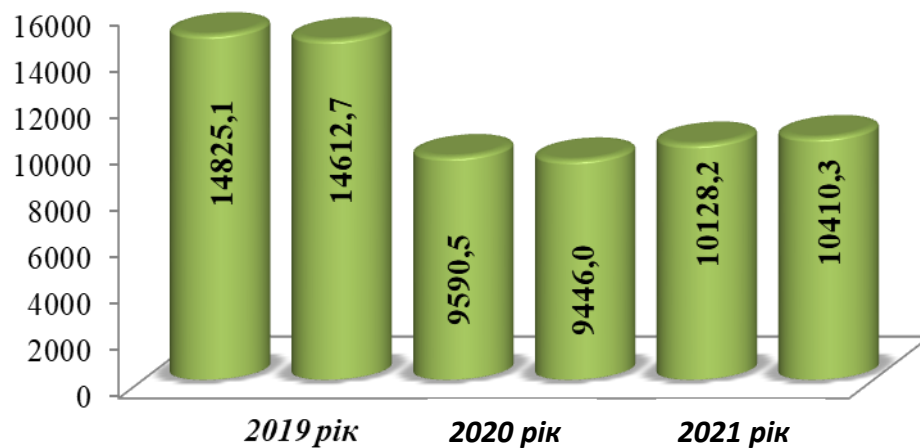

Рис. 2.1. Динаміка планових і фактичних показників доходної частини Чернівецької області за 2019-2021 роки, млн. грн.

Недоотримання коштів в динаміці за 2019-2021рр. спостерігається і офіційних трансфертах, у 2019 році планові показники перевищили фактичні на 275,7 млн. грн., у 2020 році – на 91,9 млн. грн., а у 2021 році – 22,3 млн. грн.

Якщо проаналізувати загальну суму доходної частини місцевих бюджетів Чернівецької області за досліджуваний період, можна спостерігати різну тенденцію в динаміці. Так, у 2019 році виявлено фактичне недовиконання планових показників на 212,4 млн. грн., у 2020 році – на 144,5 млн. грн. а у 2021 році – фактичне перевиконання планових показників на 282,1 млн. грн.

Розглянемо в динаміці питому вагу елементів доходної частини та зміну фактичних показників за 2019-2021 роки (таблиці 2.2. та 2.3).

Таблиця 2.2.

**Динаміка виконання доходної частини місцевих бюджетів
Чернівецької області
у 2019-2021 роках (млн. грн.)**

Найменування	Роки			Абс. відх., +/-			Відн. відх., %		
	2019	2020	2021	2021/ 2020	2020/ 2019	2021/ 2019	2021/ 2020	2020/ 2019	2021/ 2019
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Податкові надходження	3 274,8	3486,5	4152,2	665,7	211,70	877,40	19,1	6,5	26,8
Неподаткові надходження	581,7	377,1	532,9	155,8	-204,60	-48,80	4,5	-6,2	-1,5
Доходи від операцій з капіталом	53,9	85,7	68,1	-17,6	31,80	14,20	-0,5	1,0	0,4
Цільові фонди	15,9	15,1	20,4	5,3	-0,80	4,50	0,2	0,0	0,1
Офіційні трансферти	7 349,8	4802,9	5075,3	272,4	-2 546,90	-2 274,50	7,8	-77,8	-69,5
Всього доходів з урахуванням міжбюджетних трансфертів	11 276,1	8767,3	9848,9	1081,6	-2 508,80	-1 427,20	31,0	-76,6	-43,6
Усього	14612,7	9446,0	10410,3	964,3	-5 166,70	-4 202,40	27,7	-157,8	-128,3

З таблиці 2.2. та рис. 2.2. можна зробити висновки, що у 2021 році в порівнянні з 2020 роком було акумульовано більше податкових надходжень в абсолютному вираженні на 665,7 млн. грн. або у відносному – 19,1%; у 2020 році в порівнянні з 2019 більше на 211,70 млн. грн. або 6,5%; в цілому порівнюючи 2021 та 2019 роки, видно, що сума податкових надходжень збільшилась на 877,4 млн. грн. або 26,8% у відносному вираженні.

Сума неподаткових надходжень у 2021 році в порівнянні з 2020 роком було акумульовано більше в абсолютному вираженні на 155,8 млн. грн. або у

відносному – 4,5%; у 2020 році в порівнянні з 2019 – менше на 204,6 млн. грн. або -6,2%; в цілому порівнюючи 2021 та 2019 роки, видно, що сума неподаткових надходжень зменшувалась в динаміці на 48,8 млн. грн. або -1,5% у відносному вираженні.

Аналізуючи доходи від операцій з капіталом у 2021 році в порівнянні з 2020 роком було акумульовано в абсолютному вираженні менше на 17,6 млн. грн. або у відносному значенні на -0,5%; у 2020 році в порівнянні з 2019 роком більше на 31,8 млн. грн. або 1%; в цілому порівнюючи 2021 та 2019 роки, видно, що сума доходів від операцій з капіталом збільшилась на 14,2 млн. грн. або 0,4% у відносному вираженні.

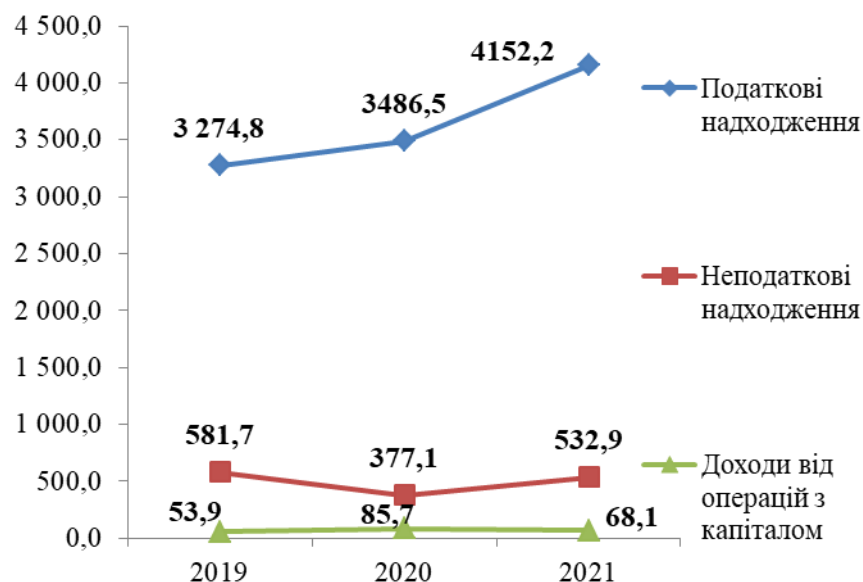

Рис. 2.2. Динаміка виконання складових доходної частини місцевих бюджетів Чернівецької області за 2019-2021 роки, млн. грн.

Так, у 2021 році обсяг отриманих офіційних трансфертів в порівнянні з 2020 роком більший на 272,4 млн. грн. або у відносному – 7,8%; у 2020 році в порівнянні з 2019 менше на 2546,9 млн. грн. або -77,8%.

Загальний обсяг доходної частини місцевих бюджетів Чернівецької області у 2021 році в порівнянні з 2020 роком зменшився на 4465 млн. грн. (13,5%), у 2020 в порівнянні з 2019 – збільшився на 68475,8 млн. грн. (299,7%) та у 2021 році порівнюючи з 2019 роком – збільшився на 64010,8 млн. грн. (280,1%).

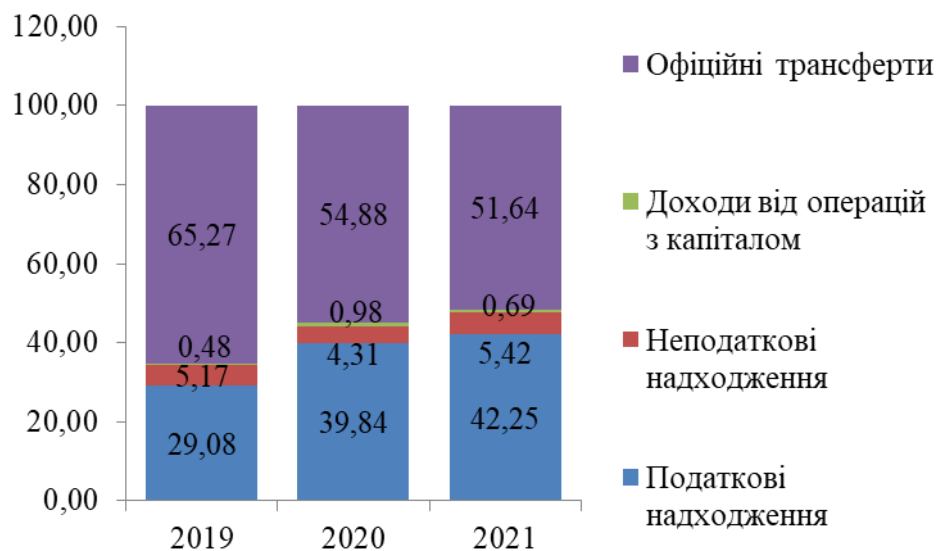
Використовуючи дані додатків А, Б, В проаналізуємо структуру доходної частини місцевих бюджетів Чернівецької області 2019-2021 рр. (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3.

**Структура доходів місцевих бюджетів
Чернівецької області за 2019-2021 рр. (%)**

Найменування	Роки					
	2019	Питома вага, %	2020	Питома вага, %	2021	Питома вага, %
1	2	3	4	5	6	7
Податкові надходження	3 274,8	29,08	3486,5	39,84	4152,2	42,25
Неподаткові надходження	581,7	5,17	377,1	4,31	532,9	5,42
Доходи від операцій з капіталом	53,9	0,48	85,7	0,98	68,1	0,69
Офіційні трансферти	7 349,8	65,27	4802,9	54,88	5075,3	51,64
Всього груп доходів	11 260,2	100,0	8752,2	100,00	9828,5	100,00

Проаналізувавши результати таблиці 2.3. можна зробити висновок, що в загальній структурі доходної частини місцевих бюджетів Чернівецької області найбільша питома вага офіційних трансфертів, у 2019 році їх частка в загальній структурі склала 65,27%, у 2020 – 54,88%, у 2021 – 51,64% (рис.2.3).

**Рис. 2.3. Структура доходів місцевих бюджетів Чернівецької області
за 2019-2021 рр., (%)**

Значну питому вагу в загальній структурі доходної частини є податкові надходження і складає у 2019 році 29,08%, у 2020 – 39,84% та у 2021 році –

42,25% відповідно. Доходи від операцій з капіталом займають найменшу питому вагу в структурі доходів, а саме в розмірі 0,48% у 2019 році, 0,98% – у 2020 році та 0,69% у 2021 році.

Таблиця 2.4.

Динаміка податкових надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області за 2019-2021 роки, млн. грн.

Найменування	2019 рік	2020 рік	2021 рік	Відхилення					
				Абсолютне, млн.грн.			Відносне, %		
				2021/ 2020	2020/ 2019	2021/ 2019	2021/ 2020	2020/ 2019	2021/ 2019
Податкові надходження	3 274,8	3 486,5	4 152,2	665,7	211,7	877,4	19,1	6,5	26,8
<i>Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості:</i>									
Податок та збір на доходи фізичних осіб	2 088,2	2 284,6	2 764,5	479,9	196,4	676,3	13,8	6,0	20,7
Податок на прибуток підприємств	25,40	26,3	35,1	8,8	0,9	9,7	0,3	0,0	0,3
<i>Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів:</i>									
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	37,9	3804	40,7	-3 763,3	3 766,1	2,8	-107,9	115,0	0,1
Рентна плата за спеціальне використання водних ресурсів	25,5	27,3	27,9	0,6	1,8	2,4	0,0	0,1	0,1
Рентна плата за спеціальне використання води	7,5	7,2	7,6	0,4	-0,3	0,1	0,0	0,0	0,0
Рентна плата за користування надрами	4,9	4,0	5,1	1,1	-0,9	0,2	0,0	0,0	0,0
<i>Внутрішні податки на товари та послуги:</i>									
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	253,7	244,1	266,5	22,4	-9,6	12,8	0,6	-0,3	0,4
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	26,7	29,5	31,9	2,4	2,8	5,2	0,1	0,1	0,2
Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів	109,4	103,1	108,5	5,4	-6,3	-0,9	0,2	-0,2	0,0
Місцеві податки:									
Податок на майно	117,6	111,5	126,1	14,6	-6,1	8,5	0,4	-0,2	0,3
Збір за місця для паркування транспортних засобів	892,2	916,30	1 076,7	160,4	24,1	184,5	4,6	0,7	5,6
Туристичний збір	406,3	422,3	485,1	62,8	16,0	78,8	1,8	0,5	2,4
	1,4	1,3	1,7	0,4	-0,1	0,3	0,0	0,0	0,0
	1,1	0,7	1,1	0,4	-0,4	0,0	0,0	0,0	0,0

Збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності, що справлявся до 1 січня 2015 року	0,004	0,0002		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Єдиний податок	483,3	492,0	588,9	96,9	8,7	105,6	2,8	0,3	3,2
Інші податки та збори	2,8	2,9	3,8	0,9	0,1	1,0	0,0	0,0	0,0
Екологічний податок	2,8	2,9	3,8	0,9	0,1	1,0	0,0	0,0	0,0

Проаналізувавши податкові надходження, можна зробити висновки, що у 2021/2020 роках збільшилась на 665,7 млн. грн. або 19,1%, 2020/2019 – на 211,7 млн. грн. та 6,5% відповідно; в цілому за порівняльний період 2021/2019 спостерігаємо зростання на 877,4 млн. грн., або 26,8% (табл. 2.4).

Розглядаючи податкові надходження місцевих бюджетів Чернівецької області за 2019-2021 роки, виявили що, сума податку та збору на доходи фізичних осіб за 2021/2020 роки збільшилась на 471 млн. грн. (13,5%); у 2020 році в порівнянні з 2019 роком – на 195,6 млн. грн.(6%); в цілому за 2021/2019 роки сума зросла на 666,6 млн. грн. (20,4%). Податок на прибуток підприємств за 2021/2020 роки зріс на 8,8 млн. грн. (0,3%); у 2020 році в порівнянні 2019 роком – на 0,9 млн. грн..

Досліджуючи обсяг місцевих податків (рис. 2.4.), слід відмітити, що він протягом 2021/2020 років зріс на 160,4 млн. грн.(4,6 %), протягом 2020/2019 – на 24,1 млн. грн.(0,7%), протягом досліджуваного 2021/2019 рр. – на 184,5 млн. грн.(5,6%).

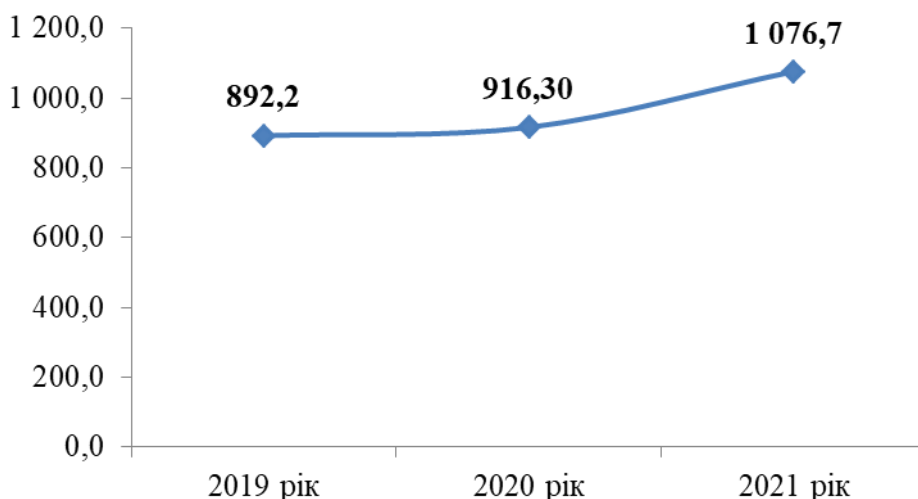

Рис. 2.4. Динаміка місцевих податків місцевих бюджетів Чернівецької області за 2019-2021 роки (млн.грн.)

Питома вага кожного податкових надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області за 2019 – 2021 роки продемонстрована в таблиці 2.5).

Таблиця 2.5.

**Динаміка структури податкових надходжень місцевих бюджетів
Чернівецької області за 2019-2021 роки, %**

Найменування	2019 рік	Питома вага, %	2020 рік	Питома вага, %	2021 рік	Питома вага, %
1	2	3	4	5	6	7
Податкові надходження	3 274,8	100,0	3 486,5	100,0	4 152,2	100,0
<i>Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості:</i>	2 088,2	63,8	2 284,6	65,5	2 764,5	66,6
Податок та збір на доходи фізичних осіб	2 062,8	63,0	2 258,4	64,8	2 729,4	65,7
Податок на прибуток підприємств	25,40	0,8	26,3	0,8	35,1	0,8
<i>Податки на власність</i>	0,002	0,0	0,074	0,0	40,7	1,0
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	25,5	0,8	27,3	0,8	27,9	0,7
Рентна плата за спеціальне використання води	7,5	0,2	7,2	0,2	7,6	0,2
Рентна плата за користування надрами	4,9	0,1	4,0	0,1	5,1	0,1
<i>Внутрішні податки на товари та послуги:</i>	253,7	7,7	244,1	7,0	266,5	6,4
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	26,7	0,8	29,5	0,8	31,9	0,8
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	109,4	3,3	103,1	3,0	108,5	2,6
Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів	117,6	3,6	111,5	3,2	126,1	3,0
<i>Місцеві податки:</i>	892,2	27,2	916,30	26,3	1 076,7	25,9
Податок на майно	406,3	12,4	422,3	12,1	485,1	11,7
Збір за місця для паркування транспортних засобів	1,4	0,0	1,3	0,0	1,7	0,0
Туристичний збір	1,1	0,0	0,7	0,0	1,1	0,0
Єдиний податок	483,3	14,8	492,0	14,1	588,9	14,2
<i>Інші податки та збори</i>	2,8	0,1	2,9	0,1	3,8	0,1
Екологічний податок	2,8	0,1	2,9	0,1	3,8	0,1

Питома вага за 2019-2022 рр. податкових надходжень змінювалась щорічно. Частка податку на доходи фізичних осіб в загальній структурі була найбільшою і становила у 2019 році 63%, у 2020 році – 64,8% та у 2021 році – 65,7%, значна питома вага припадає і на місцеві податки і становила у 2019 році 27,2%, у 2020 році – 26,3% та у 2021 році – 25,9%.

2.2. Аналіз виконання місцевих бюджетів області за видатками

Видатки місцевих бюджетів пов'язані з інтересами широких верств населення і є наслідками економічних і соціальних процесів в країні. На загальний соціальний стан у державі й насамперед на рівень добробуту населення впливають видатки місцевих бюджетів.

Таблиця 2.6.

Динаміка планових і фактичних показників видатків місцевих бюджетів Чернівецької області за 2019-2021 роки, млн. грн.

Показник	2019 рік			2020 рік			2021 рік		
	План	Факт	Відх., +/-	План	Факт	Відх., +/-	План	Факт	Відх., +/-
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Державне управління	671,2	667,0	-4,2	824,7	804,2	-20,5	892,4	882,2	-10,2
Освіта	4749,9	4483,0	-266,9	5035,9	4652,8	-383,1	5 879,5	5798,6	-80,9
Охорона здоров'я	1781,7	1835,2	53,5	856,7	829,5	-27,2	460,6	424,7	-35,9
Соц.захист та соціальне забезпечення	2843,9	2588,9	-255,0	365,0	358,4	-6,6	394,4	401,1	6,7
Житлово-комун господарство	264,3	256,3	-8,0	330,7	322,4	-8,3	544,4	517,9	-26,5
Культура і мистецтво	272,8	269,8	-3,0	279,7	264,1	-15,6	289,4	284,2	-5,2
Фізична культура і спорт	112,5	104,5	-8,0	114,6	108,6	-6	123,9	122,3	-1,6
Економічна діяльність	1532,0	1238,5	-293,5	1643,9	1244,4	-399,5	1687,0	1513,9	-173,1
Інша діяльність	82,9	61,6	-21,3	113,9	84,7	-29,2	109,7	95,5	-14,2
<i>Усього видатків без урахування міжбюджетних трансфертів</i>	12311,4	11504,9	-806,5	9565,2	8669,2	-896	10381,2	10040,5	-340,7
Разом видатків	15987,8	14867,9	-1119,9	10390,7	9377,9	-1012,8	11055,2	10637,9	-417,3

За досліджуваній період, а саме за 2019-2021 рр. спостерігається позитивна тенденція щодо змін планових та фактичних показників видатків (таблиця 2.6. та рис. 2.5.).

Дослідивши планові та фактичні показники видаткової частини місцевих бюджетів Чернівецької області можна зробити висновок, що по всіх статтях видатків співвідношення фактичних і планових показників відрізняється в динаміці. По державному управлінні у 2019 році – відбувається перевищення

планових показників над фактичними на 4,2 млн. грн., у 2020 році – на 20,5 млн. грн. та у 2021 році – на 10,2 млн. грн.

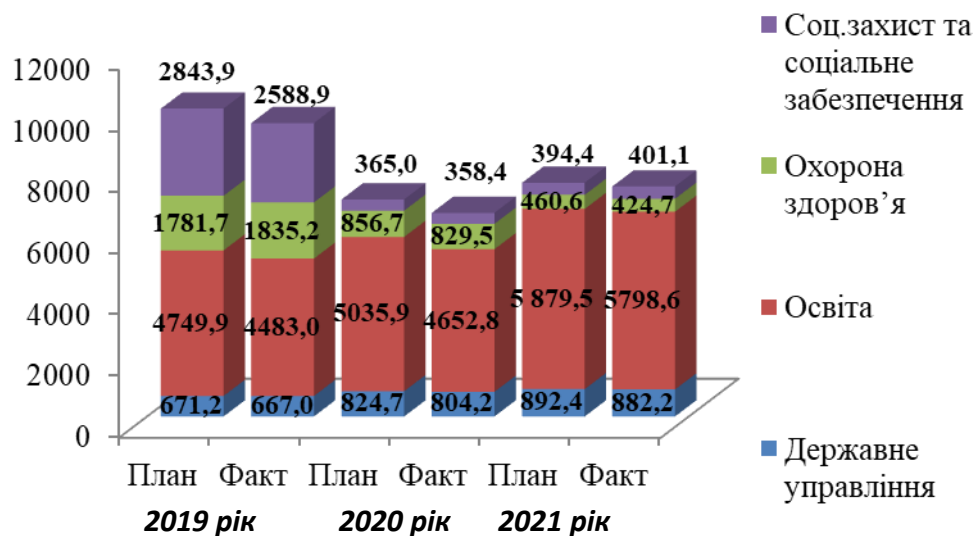

Рис. 2.5. Динаміка планових і фактичних показників видаткової частини місцевих бюджетів Чернівецької області за 2019-2021 роки, млн. грн.

Дослідивши суму видатків на освіту та порівнюючи їх з плановою, то у 2019 році збільшилася на 266,9 млн. грн., у 2020 році – на 383,1 млн. грн. та у 2021 році – на 80,9 млн. грн.

Обсяг видатків на охорону здоров'я фактично був більшим суми запланованих коштів у 2019 році і становив 53,5 млн. грн. а у 2020 році та 2021 році – фактично менше запланованих показників на 27,2 млн. грн. та 35,9 млн. грн. відповідно.

Недоотримання коштів в динаміці спостерігалось і по соціальному захисту та соціальному забезпеченню, так у 2019 році планові показники перевищили фактичні на 255 млн. грн., у 2020 році – на 6,6 млн. грн., а у 2021 році – фактичні показники перевищили заплановані на 6,7 млн. грн.

Спостерігаємо негативну тенденцію в динаміці по загальній сумі видаткової частини місцевих бюджетів Чернівецької області за досліджуваний період, так у 2019 році виявлено фактичне недовиконання на 1119,9 млн. грн., у 2020 році – на 1012,8 млн. грн. та у 2021 році – на 417,3 млн. грн. (табл. 2.7. та 2.8).

Таблиця 2.7.

**Динаміка виконання видаткової частини місцевих бюджетів
Чернівецької області у 2019-2021 роки**

Показник	Роки			Абс. відх., млн.грн.		Відн. відх., %	
	2019	2020	2021	2021/ 2020	2021/ 2019	2021/ 2020	2021/ 2019
1	2	3	4	5	6	7	8
Державне управління	667,0	804,2	882,2	78	215,2	9,7	32,3
Освіта	4483,0	4652,8	5798,6	1145,8	1315,6	142,5	197,2
Охорона здоров'я	1835,2	829,5	424,7	-404,8	-1410,5	-50,3	-211,5
Соц.захист та соціальне забезпечення	2588,9	358,4	401,1	42,7	-2187,8	5,3	-328,0
Житлово-комун господарство	256,3	322,4	517,9	195,5	261,6	24,3	39,2
Культура і мистецтво	269,8	264,1	284,2	20,1	14,4	2,5	2,2
Фізична культура і спорт	104,5	108,6	122,3	13,7	17,8	1,7	2,7
Економічна діяльність	1238,5	1244,4	1513,9	269,5	275,4	33,5	41,3
Інша діяльність	61,6	84,7	95,5	10,8	33,9	1,3	5,1
<i>Усього видатків без урахування міжбюджетних трансфертів</i>	11504,9	8669,2	10040,5	1371,3	-1464,4	170,5	-219,6
Разом видатків	14867,9	9377,9	10637,9	1260	-4230	156,7	-634,2

З табл. 2.7. видно, що видатки на державне управління за 2019-2021рр. зросли на 215,2 млн. грн.(32,3%). Відбулося зростання видатків на освіту, а саме: у 2021, порівнюючи з 2020 роком – на 1145,8 млн. грн. (рис. 2.6.).

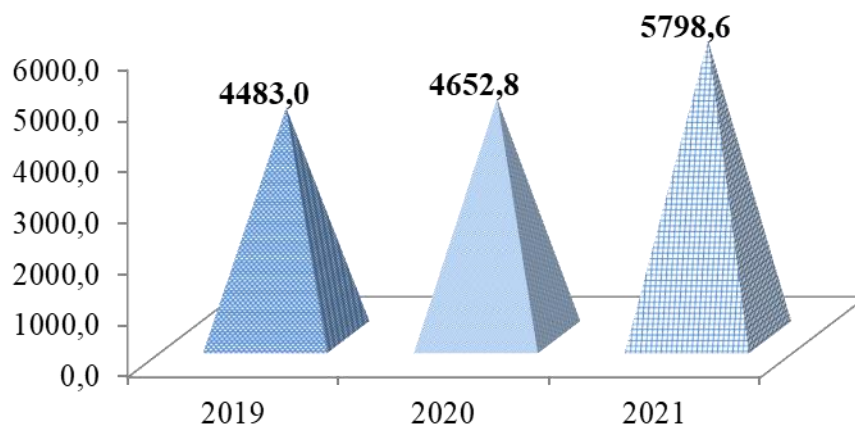

Рис. 2.6. Динаміка видатків на освіту з місцевих бюджетів Чернівецької області за 2019-2021 роки (млн.грн.)

Негативна динаміка спостерігалася і у фінансуванні видатків на охорону здоров'я: у 2021, порівнюючи з 2020 роком на 404,8 млн. грн. (-50,3%); у 2021 в порівнянні з 2019 роком на 1410,5 млн. грн.(-211,5%) (див. рис. 2.7.).

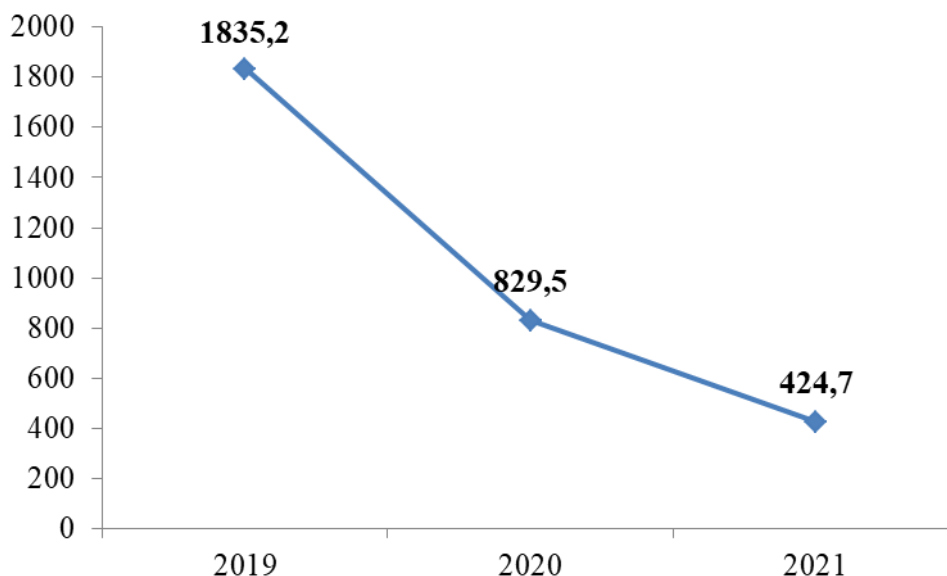

Рис. 2.7. Динаміка видатків на охорону здоров'я з місцевих бюджетів Чернівецької області за 2019-2021 роки, млн.грн.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення зросли, так у 2021, порівнюючи з 2020 роком на 42,7 млн. грн. (5,3%); протягом 2021-2019 років – скорочувалися на 2187,8 млн. грн.(-328%) (див. рис. 2.8.).

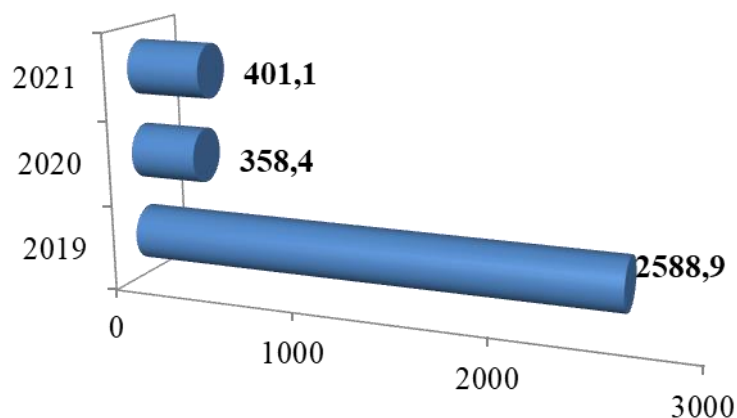

Рис. 2.8. Динаміка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення з місцевих бюджетів Чернівецької області за 2019-2021 роки, млн.грн.

Зросли у фінансуванні видатки на ЖКГ, так у 2021, порівнюючи з 2020 роком на 195,5 млн. грн. (24,3%); протягом 2021-2019 років – на 261,6 млн. грн.(39,2%) (див. рис. 2.9.).

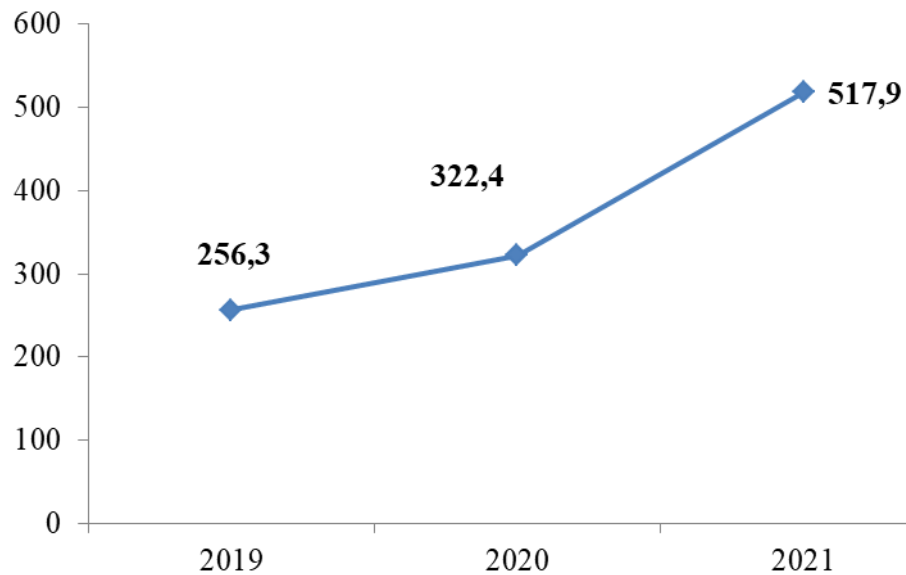

Рис. 2.9. Динаміка витратків на житлово-комунальне господарство з місцевих бюджетів Чернівецької області за 2019-2021 роки, млн.грн.

Протягом 2019-2021 рр. зросло і фінансування культури і мистецтва, так, у 2021, порівнюючи з 2020 роком на 20,1 млн. грн.(2,5%); протягом 2021/2019 років на 14,4 млн. грн.(2,2%) (див. рис. 2.10.).

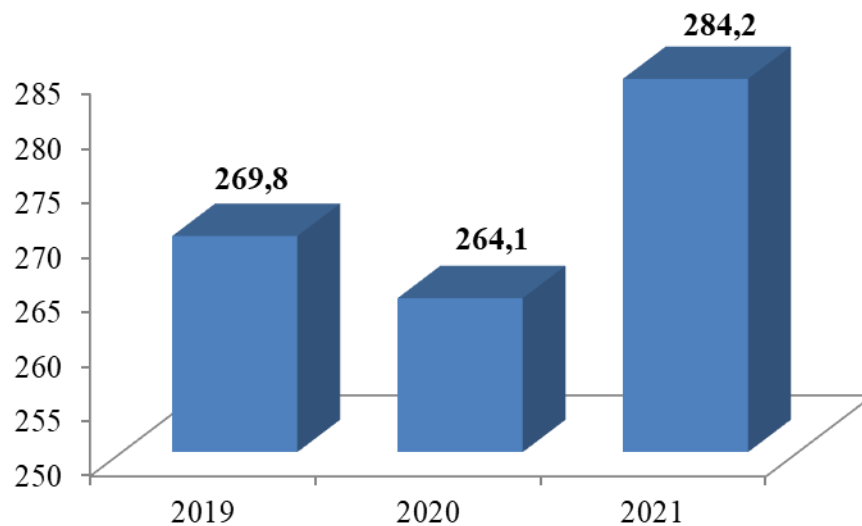

Рис. 2.10. Динаміка витратків на культуру і мистецтво з місцевих бюджетів Чернівецької області за 2019-2021 роки, млн.грн.

В цілому за весь досліджуваний період спостерігається різна тенденція щодо фінансування витраткових статей місцевих бюджетів Чернівецької області. Так, у 2021/2020 роках – зменшилось на 10894,7 млн. грн.(-121,3%), у 2021/2019 рр. – збільшилось на 61868,3 млн. грн.(926,7%) відповідно.

Таблиця 2.8.

**Структура видаткової частини місцевих бюджетів
Чернівецької області за 2019-2021 роки (%)**

Показник	2019 рік	%	2020 рік	%	2021 рік	%
Державне управління	667,0	5,80	804,2	9,28	882,2	8,79
Освіта	4483,0	38,97	4652,8	53,67	5798,6	57,75
Охорона здоров'я	1835,2	15,95	829,5	9,57	424,7	4,23
Соц.захист та соціальне забезпечення	2588,9	22,50	358,4	4,13	401,1	3,99
Житлово-комун господарство	256,3	2,23	322,4	3,72	517,9	5,16
Культура і мистецтво	269,8	2,35	264,1	3,05	284,2	2,83
Фізична культура і спорт	104,5	0,91	108,6	1,25	122,3	1,22
Економічна діяльність	1238,5	10,76	1244,4	14,35	1513,9	15,08
Інша діяльність	61,6	0,54	84,7	0,98	95,5	0,95
<i>Усього видатків без урахування міжбюджетних трансфертів</i>	11504,9	100,00	8669,2	100,00	10040,5	100,00
Разом видатків	14867,9		9377,9		10637,9	

Найбільша питома вага в структурному співвідношенні припадає на освіту, у 2019 році – 38,97%, а у 2020 та 2021 році становить 53,67% та 57,75% відповідно (рис.2.11.).

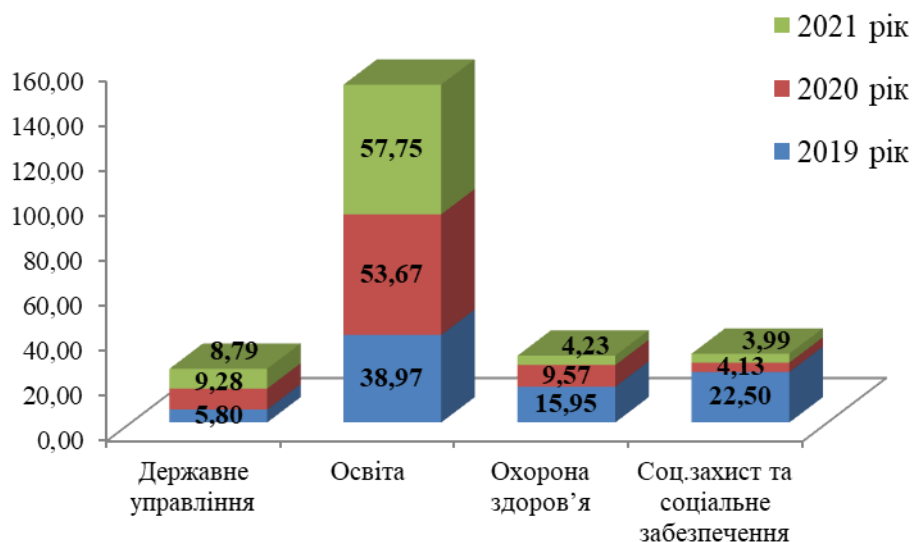

Рис.2.11. Структура основних складових видаткової частини місцевих бюджетів Чернівецької області за 2019-2021 роки, %

В загальній структурі найменша питома вага припадає на іншу діяльність і складає у 2019 році 0,54%, у 2020 році 0,98%, у 2021 році 0,95%.

2.3. Міжбюджетні трансфери та їх роль у формуванні місцевих бюджетів області

Вплив трансформаційних процесів та реформи децентралізації на місцеві фінанси дають підстави розуміти, що більшість заходів враховують необхідність досягнення ключових цілей стійкого зростання, спрямовані на забезпечення органів державної влади й місцевого самоврядування достатнім для належного виконання власних та делегованих повноважень обсягом фінансових ресурсів, покращення якості й доступності надання публічних послуг, усунення фіскальних дисбалансів, спричинених асиметріями соціально-економічного розвитку.

Водночас, з огляду на доцільність підвищення ефективності системи управління публічними фінансами, не викликає сумніву необхідність вирішення таких основних проблем: низький рівень самостійності й прозорості органів місцевого самоврядування, незначне збільшення власних доходів та невелика їх питома вага у доходах місцевих бюджетів, низьке фіскальне значення місцевих податків і зборів, волатильність бюджетної політики щодо надання трансфертів місцевим бюджетам, неефективне використання бюджетних ресурсів, несуттєве збільшення інвестиційної компоненти місцевих бюджетів, відсутність затверджених стратегій соціально-економічного розвитку та низька якість стратегічного й середньотермінового бюджетного планування, низькі темпи запровадження інноваційних технологій бюджетування (партиципаторне і гендерно орієнтоване бюджетування) у бюджетний процес на субнаціональному рівні та низька активність участі громадськості у ньому.

Регіональний розвиток більшою мірою залежить від ефективності використання в практичній діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування поряд з такими фінансовими інструментами, як податки, доходи, видатки місцевих бюджетів, – міжбюджетних трансфертів та фінансового методу – бюджетного регулювання, які відіграють суттєву роль у досягненні стратегічних цілей соціально-економічного розвитку регіонів, виконанні органами місцевого самоврядування економічної, соціальної та управлінської функцій.

Формування фінансово незалежних територіальних громад є важливою передумовою соціально-економічного розвитку держави загалом та регіону зокрема. Рівень регіонального розвитку залежить від багатьох умов, а саме природно-кліматичних умов, географічного розташування, інфраструктури, людського капіталу, фінансових ресурсів, інституційного забезпечення, інструментів і методів реалізації бюджетної, інвестиційної та регіональної політики тощо.

За результатами таблиці 2.9. видно, що офіційні трансферти місцевим бюджетам Чернівецької області представлені дотаціями та субвенціями, зокрема:

– обсяг дотацій у 2019 році було в межах 1357,6 млн. грн., у 2020 році – 1236,1 млн. грн., у 2021 році – 1349,8 млн. грн. Абсолютне відхилення у 2021/2020 склало 113,7 млн. грн., протягом 2020/2019 рр. – (-121,5) млн. грн. та у 2021/2019 рр. – (-7,8) млн. грн.;

– обсяг субвенцій у 2019 році було в межах 5992,1 млн. грн., у 2020 році – 3566,8 млн. грн., у 2021 році – 3725,5 млн. грн. Абсолютне відхилення у 2021/2020 склало 158,7 млн. грн., протягом 2020/2019 рр. – (-2425,3) млн. грн. та у 2021/2019 рр. – (-2266,6) млн. грн.

Таблиця 2.9

**Динаміка офіційних трансфертів місцевих бюджетів Чернівецької області
у 2019-2021 роки**

(млн.грн.)

Найменування	2019 рік	2020 рік	2021 рік	Відхилення, млн.грн.		
				2021/ 2020	2020/ 2019	2021/ 2019
<i>Офіційні трансферти</i>	7349,8	4802,9	5075,3	272,4	-2546,9	-2274,5
Дотації	1 357,60	1 236,10	1 349,80	113,7	-121,5	-7,8
Субвенції	5 992,10	3 566,80	3 725,50	158,7	-2425,3	-2266,6

Загальний обсяг офіційних трансфертів у 2019 році склав 7349,8 млн. грн., у 2020 році – 4802,9 млн. грн., у 2021 році – 5075,3 млн. грн. Абсолютне відхилення

у 2021/2020 склало 272,4 млн.грн., протягом 2020/2019 рр. – (-2546,9) млн. грн.та у 2021/2019 рр. – (-2274,5) млн.грн.

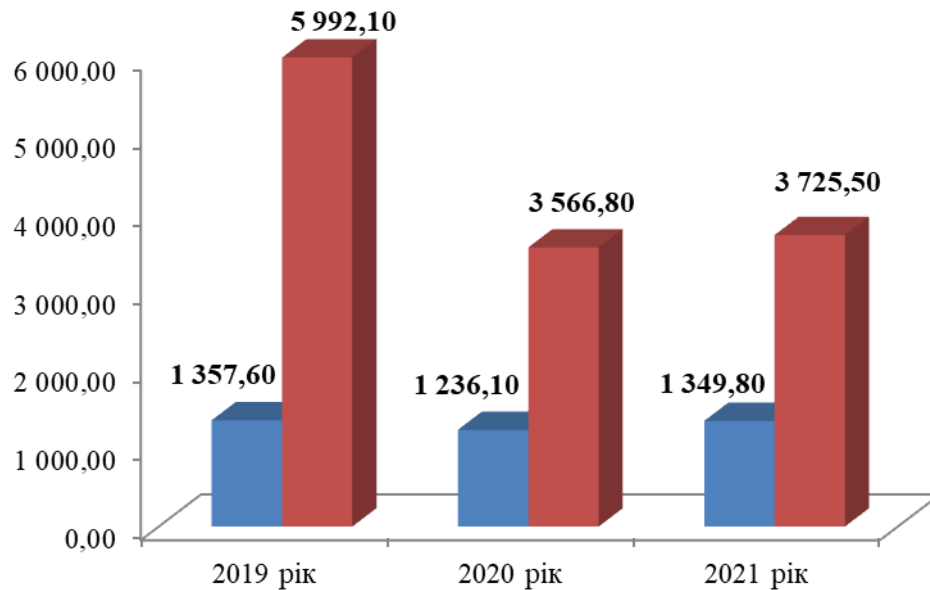

Рис. 2.12. Динаміка офіційних трансфертів місцевим бюджетам Чернівецької області у 2019-2021 роках, млн.грн.

Основними проблемами зниження ефективності дії механізму державної допомоги для розвитку регіонів, посилення ролі ручного управління коштами бюджету є: реалізація субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам; низькі результативність та ефективність використання коштів, відсутність моніторингу та контролю за виконанням проектів соціально-економічного розвитку; відсутність можливостей для повноцінного фінансування проектів; недостатній рівень управління коштами субвенції на місцевому рівні; планування напрямів спрямування коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку; відсутність критеріїв обрання проектів; відсутність фахівців у громадах для надання консультацій.

Прискорення темпів економічного зростання регіону потребує вирішення даних проблем.

У результаті проведення моніторингу соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць виявлено асиметрії регіонального

розвитку з тенденцією до несуттєвого зменшення міжрегіональних диспропорцій. Відмінності соціально-економічного розвитку регіонів є причиною різного податкового потенціалу адміністративних територій, від якого залежить дохідна база місцевих бюджетів, неоднакової потреби у бюджетних ресурсах для реалізації повноважень органів місцевого самоврядування, різної вартості публічних послуг, які вони надають, та ін.

З огляду на обмеженість ресурсів місцевих бюджетів для належного надання суспільних послуг населенню через регіональні відмінності в соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних утворень, делегування в умовах децентралізації управління повноважень від держави до органів місцевого самоврядування й необхідність їх забезпечення достатнім обсягом фінансових ресурсів, виникає необхідність використання такого фінансового інструменту, як міжбюджетні трансферти. Значний обсяг міжбюджетних трансфертів у складі доходів місцевих бюджетів свідчить про їх важливість у забезпеченні регіонального розвитку, а також про суттєву фінансову залежність органів місцевого самоврядування від центральних органів державної влади та їхню неспроможність за рахунок закріплених і власних доходів місцевих бюджетів здійснювати видатки на виконання повноважень.

У результаті узагальнення практики реформування міжбюджетних відносин виявлено проблеми бюджетного забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування та з метою їх вирішення запропоновано удосконалити бюджетне регулювання.

Висновки до розділу 2

Місцеві бюджети області за 2021 рік виконані по доходах в сумі 10410 250,4 тис. грн., або 101,1 відсотка до уточненого плану (уточнений план 10 295 862,3 тис. грн.), в тому числі по загальному фонду (з врахуванням міжбюджетних трансфертів) – 9305132,8 тис. грн., або на 101,1%, спеціальному фонду (з врахуванням міжбюджетних трансфертів) – 1105117,7 тис. грн., або на 101%.

В 2021 році до загального і спеціального фондів місцевих бюджетів області (без врахування міжбюджетних трансфертів) 4773 652,3 тис. грн., що становить 103,4% до плану, затвердженого місцевими радами з урахуванням змін на 2021 рік (+157951,5 тис. грн.) та до затвердженого початкового плану, який становив 461827,5 тис. грн. – 117,5% (+711824,8 тис. гривень). У 2021 році надходження до місцевих бюджетів збільшились проти 2020 року на загальну суму 809263,3 тис. грн. або на 20,4% та на 847326,8 тис. грн., або 21,6% порівняно з 2019 роком. Не забезпечено виконання дохідної частини загального фонду місцевих бюджетів (без врахування міжбюджетних трансфертів) по 7 бюджетах.

За 2021 рік місцеві бюджети області (загальний і спеціальний фонди) виконані по видатках в сумі 10637933,9 тис. грн., або 94,4 відсотка до уточненого плану (уточнений план 11264,8 тис. 431,48 грн.), в тому числі по загальному фонду – 8424578,6 тис. грн., або на 96,1 % (уточнений план 8228140,5 тис. грн.), спеціальному фонду – 2213355,3 тис. грн., або на 88,7 % (уточнений план з урахуванням кошторисних призначень 2494272,5 тис. грн.). З місцевих бюджетів області спрямовано на кредитування 7071,2 тис. грн., що складає 83,5 відсотка до уточненого плану на рік, в тому числі: по загальному фонду – 5278,4 тис. грн. (100 %), по спеціальному фонду – 1792,9 тис. грн.. (56,1 %). По загальному фонду місцевими бюджетами області одержано короткотермінових безвідсоткових позик в загальній сумі 31 млн. грн., що на 11,7 млн. грн. (на 27,4 %) менше ніж за відповідний період минулого року та на 12,3 млн. грн.. (28,4%) порівняно з 2019 роком.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДНОЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Проблемні питання розвитку місцевих бюджетів в сучасних умовах

Сучасні реформи місцевого самоврядування та бюджетної децентралізації в Україні спрямовані на зміцнення та розширення доходної бази місцевих бюджетів. Залишається актуальною проблема формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів.

Слід розглянути основні проблеми, які неподолані в контексті нового підходу до розвитку територій, та чинники, які їх зумовили.

Проблема 1. Завищений рівень перерозподілу ВВП через сектор публічних фінансів за умови низької інституційної спроможності управлінського апарату до ефективного розпорядження фінансовими ресурсами характеризується ризиком зниження темпів економічного розвитку держави та сповільнення активності суб'єктів економіки.

Аналіз цього показника особливо актуальний на сучасному етапі формування бюджетної політики, адже період, який, починаючи з 2014 року, триває дотепер, характеризується максимальними показниками відношення доходів та видатків до ВВП країни: в середньому по доходах зростання сягає 5,0 в.п., а сам показник у 2019 році дорівнює 33,5%, по видатках – 2,0 в.п. і становить 36,9%. Таким чином, станом на сьогодні Україна входить до першої десятки рейтингу країн з найвищим відношенням доходів та видатків державного сектору до ВВП, причому, інституційна спроможність управлінського апарату забезпечити ефективне розпорядження фінансовими ресурсами є низькою, що видно з міжнародних рейтингів [26].

Проблема 2. Збереження тенденційності високого рівня залежності місцевих бюджетів від фінансування з державного бюджету – в умовах змін у системі

розподілу повноважень та ресурсів між різними територіями водночас з передачею на місця додаткових вагомих джерел доходів бюджетів було делеговано і значні повноваження.

Це спричинило посилення окремих ризиків та по проходженні тривалого періоду дозволило констатувати: збереження високого рівня залежності місцевих бюджетів територій від фінансового забезпечення з центру; неефективний розподіл повноважень між різними рівнями управління, що результується неспроможністю органів місцевого самоврядування виконати покладені на них функції та делегування ними значних повноважень на районний рівень, який на сьогодні ще не реформується.

Аналізуючи динаміку перерозподілу ВВП через систему публічних фінансів в Україні, слід зауважити суттєве зростання відношення доходів та видатків місцевих бюджетів до ВВП. Якщо у 2008-2014 рр. відношення доходів місцевих бюджетів до ВВП становило в середньому 6,3%, то у період 2015-2019 рр. – 7,1%; по видатках – 14,3% у 2008-2014 рр. та 15,1% у 2015-2019 рр. Це свідчить про підвищення ролі місцевих бюджетів та відображає процеси, які відбуваються в державі в результаті реформи публічних фінансів в напрямі децентралізації. На тенденції зростання ролі місцевих бюджетів вказує також підвищення питомої ваги доходів та видатків місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті України у 2016-2019 рр.. Так, цей період характеризується найвищою питомою вагою видатків, які здійснюються з місцевих бюджетів, у складі видатків Зведеного бюджету – в середньому 44,3%. Значно нижчим є показник частки доходів місцевих бюджетів – 19,8% [26].

Суттєво менша частка доходів місцевих бюджетів у складі Зведеного бюджету порівняно з видатками свідчить про високий рівень залежності місцевих бюджетів від фінансового забезпечення з центру. Причому, з початком реформи децентралізації, основною метою якої задекларовано забезпечення фінансової спроможності місцевого самоврядування, ця різниця не зменшилась. Якщо у період до реформи вона коливалася в межах 23,1 в.п., то у 2015-2019 рр. – 24,3 в.п., практично не зменшившись.

В цьому контексті слід звернути увагу на питання визначення рівня залежності регіонів України від центру та співвідношення власних доходів місцевих бюджетів та трансфертів, які до них надходять. Так, найвищими показниками доходів на одну особу у 2013 та 2019 рр. характеризувалися промислово розвинені регіони України (м. Київ, Київська, Дніпропетровська, Запорізька, Одеська та Харківська області). Лідером за цим показником стабільно виступає м. Київ (16354,1 грн.), причиною чого є рівень соціально-економічного розвитку столиці. Регіонами з найнижчими показниками доходів на одну особу є західні області – Чернівецька (4354,8 грн.), Тернопільська (4911,9 грн.), Закарпатська (4784,5 грн.) та Івано-Франківська (4981,2 грн.). Слід зауважити, що після початку воєнних дій на Донбасі найменшими доходами на одну особу характеризувалися Луганська (1807,7 грн.) та Донецька (3547,8 грн.) області, що закономірно, проте, якщо порівняти результати ранжування регіонів у 2013 та 2019 рр., помітним є нетиповість такої ситуації, адже ці регіони входили до передових за показником власних доходів [66].

Відтак співвідношення найвищого та найнижчого показників обсягів міжбюджетних трансфертів на одну особу у 2013 році становило 3:1. У 2019 році (за умови неврахування показників Донецької та Луганської областей) таке співвідношення становить 2,2:1. Найвищим обсягом наданих трансфертів на одну особу характеризується Волинська область (13052,2 грн.), найнижчим – м. Київ (4612,9 грн.). Щодо аналізу динаміки обсягів власних доходів на одну особу у період 2013-2019 рр., високими темпами зростання характеризувалися Вінницька (402,5 %), Закарпатська (410,8 %), Львівська (400,5 %), Чернігівська (393,0 %) та Тернопільська (388,9 %), тобто це здебільшого регіони, не віднесені до промислово розвинених регіонів-лідерів, проте яким реформа децентралізації сприяла у виявленні додаткових джерел розвитку. Високі темпи зростання міжбюджетних трансфертів на одну особу притаманні Дніпропетровській (471,1 %), Полтавській (415,0 %), Київській (442,7 %) та Харківській (423,4 %) областям, що стало результатом певного вирівнювання у роки після реформи рівня диференціації трансфертної підтримки розвитку території [66].

Проблема 3. Зростання диспропорцій їх фінансової спроможності. Якщо до 2014 року відповідно до особливостей бюджетного вирівнювання така диференціація покривалася за рахунок дотацій з державного бюджету, то в умовах її зміни питання подолання ризику нерівномірного розвитку територій стоїть особливо гостро.

Таким чином, проведення бюджетної політики в Україні, яка супроводжувалася зміною системи міжбюджетних відносин та механізму міжбюджетного вирівнювання, починаючи з 2014 року, мала своїм наслідком:

1) збереження високого рівня диференціації фінансової спроможності регіонів – якщо у 2013 році відношення максимального (м. Київ (4531,2 грн.)) та мінімального (Закарпатська область (1164,7 грн.)) розміру власних доходів становило 3,9 рази, то у 2019 році це співвідношення дорівнювало 9 (м. Київ та Луганська область) та 3,7 рази за умови неврахування Донецької та Луганської областей [66];

2) зміну темпів зростання доходів бюджетів регіонів в напрямі переважання темпів зростання регіонів-аутсайдерів – це дозволяє говорити про те, що окремі регіони з низьким соціально-економічним розвитком активізували свій потенціал для нарощення спроможності, та свідчить про вплив децентралізації на можливості розвитку регіонів, який полягає в тому, що території отримали додаткові інструменти, в результаті чого змогли їх ефективно використати;

3) зміну системи міжбюджетного вирівнювання розвитку територій – якщо у 2013 році спостерігалася повна обернена залежність обсягів надходження власних доходів на одну особу та міжбюджетних трансфертів на особу в регіоні, то у 2019 році вона відсутня. Це пов'язано з запровадженням механізму горизонтального вирівнювання податкової спроможності місцевих бюджетів, яке здійснюється за податком на доходи фізичних осіб для територіальних громад та за ПДФО і податком на прибуток для обласних бюджетів.

У процесі дослідження теорії та практики формування доходів місцевих бюджетів України сформульовано наступні висновки:

1. Діючий упродовж тривалого періоду порядок формування доходів сектора загальнодержавних фінансів характеризується хронічним недоотриманням коштів практично в усіх його підсекторах. При цьому найбільш гострою є проблема дефіциту місцевих бюджетів, що доволі часто пояснюється низьким рівнем їх власних доходів, отже надмірною централізацією доходів у бюджетній системі.

2. Адміністративно-територіальна реформа, що проводиться в Україні з метою оптимізації структури бюджетної системи та покращення управління бюджетними ресурсами, об'єктивно передбачає реструктуризацію доходів місцевих бюджетів у напрямі їх подальшої децентралізації. Заходи, що пов'язані з децентралізацією бюджетних ресурсів пом'якшують гостроту проте саму проблему нестачі коштів у бюджетній системі України не подолають, оскільки ключові причини нестачі коштів та можливості їх усунення знаходяться у площині організації економіки та її фінансової системи.

3. Проблемою, що також стоїть на порядку денному як фінансової науки так і практики, є співвідношення (субординація понять) між доходами та надходженнями, а також між видатками та витратами, що є ключовими складовими бюджетів та кошторисів бюджетних установ і організацій. Їх використання в сучасних умовах носить невпорядкований, отже суперечливий характер.

4. Оцінка стану централізації бюджетних ресурсів у 2019 році на рівні місцевих бюджетів свідчить про зростання ролі бюджетів базового рівня, проте частка централізованих ресурсів залишається доволі високою, що пояснюється значними відмінностями у розвитку територій та необхідністю фінансового вирівнювання їх доходів на рівні окремих регіонів.

3.2. Напрями підвищення ефективності формування доходів та здійснення видатків місцевих бюджетів

Рівень розвитку регіону це комплексне багатокomпонентне явище, що має багато можливих векторів дослідження. Отримані результати свідчать, що рік від року набір значимих показників розвитку змінювався, окрім обсягу субвенцій у регіональних бюджетах, а отже можна зробити висновок, що цільові трансферти є важливим інструментом стимулювання розвитку територій. Джерела формування даного ресурсу знаходяться на державному рівні, а отже він розподіляються централізовано, а отже непідконтрольним чином для регіону, що є негативним фактом [44].

Актуальним є налагодження взаємозв'язків на рівні "органи місцевого самоврядування — громада", що сприятиме вирішенню важливого завдання у реалізації ефективної системи формування доходів місцевих бюджетів — збільшення відкритості та прозорості діяльності місцевої влади, підвищенню її підконтрольності та підзвітності, зокрема у питаннях планування і використання публічних коштів, широкого залучення громадян до бюджету участі тощо.

Стосовно відкритості даних формування та виконання місцевих бюджетів, вважаємо за доцільне створити єдиний сайт - базу даних звітності місцевих бюджетів та Державного бюджету України, зі зручним та зрозумілим інтерфейсом, де швидко можна проглянути рішення про місцеві бюджети та звіти про їх виконання як за доходами, так і за видатками [44, с. 7].

Реалізація заходів стосовно оптимізації формування та виконання місцевих бюджетів потребує активної підтримки як на центральному, так і на локальному рівні, і лише в разі послідовного та виваженого впровадження сприятиме підвищенню фінансової самостійності та спроможності місцевих бюджетів.

Запорукою подальших успішних змін суспільних фінансів у контексті децентралізації є вирішення проблем місцевих бюджетів. Більшість місцевих бюджетів України потребує зміцнення доходної бази, незважаючи на позитивні сторони децентралізації.

Аналіз формування місцевих бюджетів України в умовах децентралізації свідчить, що в країні достатньо розвинена система формування доходів бюджетів. Водночас вона охоплює інститути та механізми, які все ще не у повній мірі узгоджені між собою. Відповідно вони недостатньо ефективно впливають на вирівнювання фіскальних дисбалансів розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Зростання доходів місцевих бюджетів України характеризує зростання впливу процесу реформування суспільних фінансів на розширення їх бази.

Основними заходами щодо удосконалення системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування є:

- розширення переліку власних доходів місцевих бюджетів;
- удосконалення системи стратегічного і тактичного планування з урахуванням тенденцій розвитку системи формування місцевих бюджетів, міжбюджетних відносин;
- стимулювання підприємництва та створення нових робочих місць;
- реалізації інших заходів та запровадження стимулів щодо підвищення офіційної та зниження неформальної зайнятості [44, с. 8].

Важливим також залишається посилення прозорості та гласності у процесі прийняття рішень у сфері формування та використання бюджетних коштів, звітності про виконання бюджетів, аналітичної оцінки ефективності управління місцевими фінансами, фінансових результатів діяльності органів місцевого самоврядування, підвищення рівня їх відповідальності за формування належних доходів до місцевих бюджетів, підвищення ефективності використання наявних бюджетних коштів.

Також доцільно розширити можливості органів місцевого самоврядування на законодавчому рівні щодо збільшення джерел формування місцевих бюджетів, впровадити і ефективно реалізувати механізм фінансового контролю місцевих рад щодо формування/надходження, розподілу і витрачання коштів від власних джерел доходів місцевого самоврядування.

Передумовою для забезпечення стійкості та збалансованості бюджетної системи є удосконалення системи формування місцевих бюджетів, що сприятиме

підвищенню ефективності використання бюджетних ресурсів. Ефективність здійснення органами місцевого самоврядування покладених на них функцій і повноважень, запланованих заходів, результативність бюджетної децентралізації значною мірою залежить від якості планування доходів місцевих бюджетів.

Підвищення ефективності процесу формування місцевих бюджетів вимагає врахування пріоритетів бюджетної політики та її взаємоузгодження з стратегією соціально-економічного розвитку країни, подовження горизонту бюджетного планування, розширення фінансових повноважень місцевого самоврядування з одночасним посиленням їх відповідальності за досягнення визначених цілей. Важливим є створення належних фінансових умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень. Позитивний досвід бюджетної децентралізації свідчить, що вона може сприяти ефективному управлінню державними та місцевими фінансовими ресурсами, є дієвим засобом для досягнення соціально-економічного розвитку як окремої території, так і країни загалом через забезпечення фінансової спроможності та самостійності територіальних громад.

Не зважаючи на тривалий період використання програмно-цільового методу в Україні, все таки існує ряд проблем його застосування, в особливості на місцевому рівні.

В контексті середньострокового планування необхідно визначити проблеми, які можуть виникнути протягом цього періоду та описати план їх вирішення в найкоротші терміни. Важливим напрямком удосконалення планування бюджету в межах програмно-цільового методу також є систематизація бюджетних програм і в цьому руслі необхідно створити можливість вільного доступу до довідника програм місцевих бюджетів [90, с. 62].

Таким чином, ефективність та результативність використання коштів бюджетів є найважливішою в системі планування. Головним кроком до покращення та вирішення проблем в даній системі є її удосконалення. Розглянемо напрямки вдосконалення сучасного механізму планування доходів та видатків місцевих бюджетів на рис. 3.1.

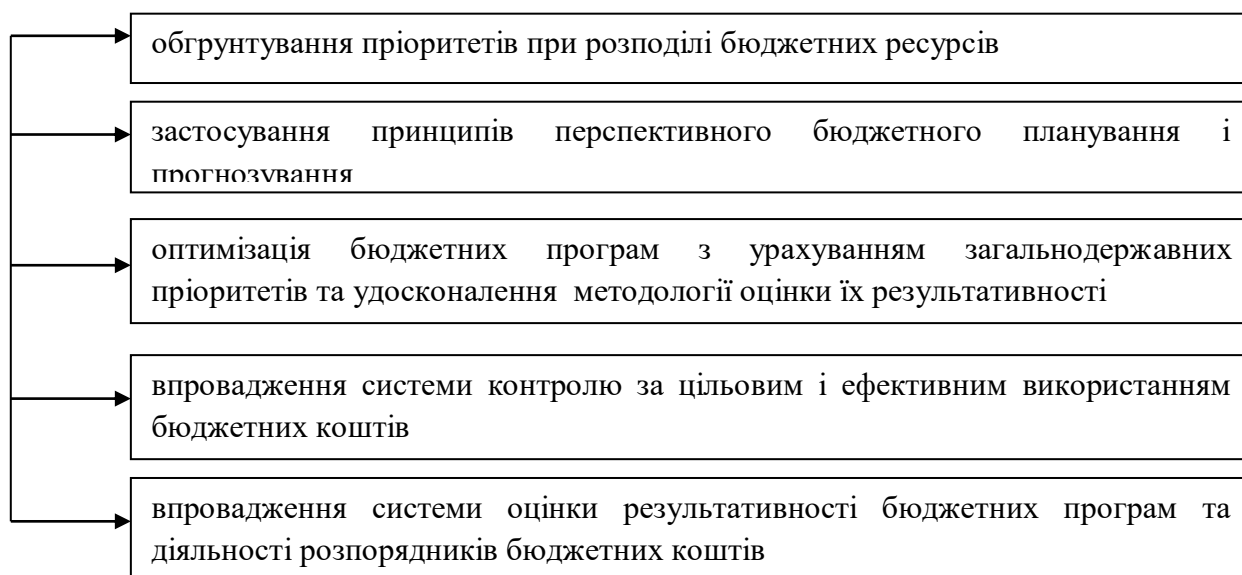

Рис. 3.1. Напрямки вдосконалення сучасного механізму планування доходів та видатків місцевого бюджету

Даний рисунок свідчить про важливість забезпечення бюджетної рівноваги та реалізацію ефективного планування місцевих бюджетів. Адже сучасний механізм бюджетного планування є важливою складовою бюджетного регулювання і дасть змогу забезпечити гідний рівень добробуту населення.

З метою дослідження сучасного механізму бюджетного планування, було досліджено теоретичні аспекти формування доходів та планування видатків місцевих бюджетів, охарактеризовано програмно-цільовий метод і узагальнено проблеми його застосування, а також виділено напрями удосконалення бюджетного планування в загальному.

Звісно реформування системи місцевого самоврядування на сучасному етапі разом із механізмом бюджетного планування досить складний та довготривалий процес, проте це дасть змогу раціональніше використовувати бюджетні кошти та, в кінцевому рахунку, удосконалити як бюджетне планування, так і місцеве самоврядування в Україні.

Пропозиції щодо збільшення доходної частини місцевих бюджетів можуть мати результативність, якщо вирішиться ціла низка завдань (див. рис. 3.2.).

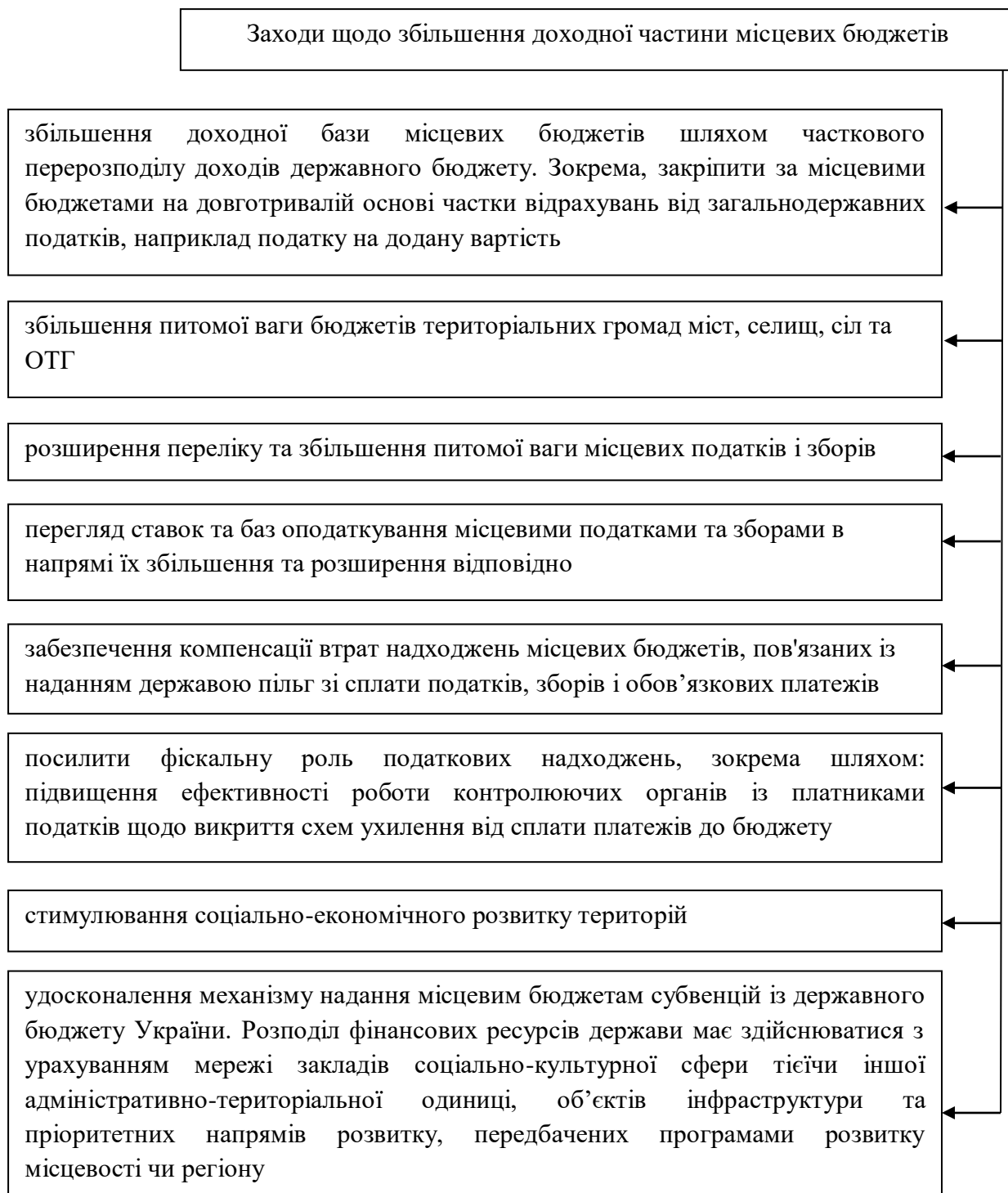

Рис. 3.2. Заходи щодо збільшення доходної частини місцевих бюджетів

Необхідно зазначити, що на сьогодні чинна система місцевого оподаткування все ще не забезпечує фінансової автономії та незалежності місцевого самоврядування, що потребує постійного удосконалення.

Інституційна концепція регіонів передбачає існування системи взаємовигідної взаємодії між інститутами (підприємствами, організаціями, ринком). Найбільш орієнтованою на людський фактор концепцією є «регіон-соціум», що вважає регіональне утворення сукупністю індивідів об'єднаних спільними соціальними, економічними, культурними, політичними умовами життєдіяльності. Враховуючи мультиаспектність поняття регіону, дані концепції дещо ширше розкривають напрями його перспективного аналізу. Концепція «регіон-квазікорпорація» зосереджується на існуванні конкуренції між регіонами за трудові, фінансові та інші ресурси з метою соціально-економічного зростання.

Ефективне та результативне використання бюджетних коштів є однією з найважливіших проблем планування.

Важливим кроком щодо вирішення цього питання є вдосконалення системи управління видатками бюджету в частині підвищення результативності їх використання. Публічні завдання, що слугують задоволенню потреб самоврядної спільноти, виконуються одиницями територіального самоврядування як власні завдання. 2. Якщо це зумовлено обґрунтованими потребами держави, згідно із законом може бути доручено одиницям територіального самоврядування виконувати інші публічні завдання. Законом визначаються порядок здійснення доручення і спосіб виконання доручених завдань. 3. Спори щодо компетенції між органами територіального самоврядування і державного управління вирішуються адміністративними судами [89, с. 88].

Стратегічним пріоритетом підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів в Україні є усунення дисбалансів доходів та видатків місцевих бюджетів шляхом. Принципи і порядок висування кандидатів і проведення виборів, а також умови дійсності виборів, визначаються законом.

Одиницям територіального самоврядування забезпечується участь у публічних доходах відповідно до виконуваних ними завдань. Доходами одиниць територіального самоврядування є їх власні доходи, а також загальні субвенції і цільові дотації з бюджету держави. Джерела доходів одиниць територіального самоврядування визначаються законом. Зміни обсягу завдань і компетенції

одиниць територіального самоврядування проводяться одночасно з відповідними змінами у розподілі публічних доходів. Одиниці територіального самоврядування мають право встановлювати ставки місцевих податків і зборів в обсязі, визначеному законом.

Одиниці територіального самоврядування виконують свої завдання через представницькі органи (*organy stanowiące*) і виконавчі органи. Вибори до представницьких органів – загальні, рівні, прямі і відбуваються шляхом таємного голосування.

Для оптимізації складу і структури видатків місцевих бюджетів ефективним рішенням перш за все видається послідовне проведення адміністративно-територіальної реформи з подальшим формуванням за рахунок інвестиційних трансфертів із державного бюджету «точок економічного зростання» на базі центрів укрупнених громад. Із урахуванням зарубіжного досвіду видатки місцевих бюджетів повинні визначатися можливостями держави акумулювати доходи, а їх структура — відповідати чітко визначеним пріоритетам соціально-економічного розвитку регіонів зокрема та країни у цілому.

Пріоритетним завданням регіональної бюджетної політики України в найближчі роки має стати переорієнтація видатків місцевих бюджетів на модернізацію реального сектору економіки, підвищення його ефективності, зниження матеріало- й енергомісткості. Без децентралізації функцій у розвитку економіки регіон не може забезпечити налагодження взаємозв'язків територіальних інтересів із загальнодержавними.

Сьогодні досить гостро постає проблема вироблення дієвого механізму, який би забезпечив підвищення ефективності та раціональності використання видаткової частини місцевих бюджетів, цільове її спрямування. Запорукою цього є вдосконалення системи планування видатків місцевих бюджетів та контролю за їх використанням [42, с. 92].

Внутрішня організація одиниць територіального самоврядування визначається відповідно до законів їх представницькими органами [47]. У своєму дослідженні В.Шаповал вказав, що змінами до Конституції, внесеними у березні

1990р., реформували місцеву владу, визначивши засади територіального самоврядування на рівні общини (гміни), а змінами, внесеними пізніше у вересні, передбачили загальні і прямі вибори президента і зменшили строк [48.].

Впровадження моніторингу видатків місцевих бюджетів в Україні забезпечить формування підсистеми соціально-економічного управління на регіональному рівні через спеціалізоване проблемно-орієнтоване систематичне спостереження, організацію первинної обробки й накопичення даних, аналізу, моделювання і прогнозування фінансового стану регіону, виявлення тенденцій, закономірних змін, можливостей виникнення несприятливих і ризикових ситуацій, а також вироблення механізму їх попередження з метою інформаційно-аналітичного забезпечення стійкого, пропорційного і збалансованого фінансового стану регіонів та територій нашої держави, що слугуватиме інструментом державної політики вирівнювання дисбалансів видатків місцевих бюджетів.

3.3. Реформування системи фінансового контролю місцевих бюджетів

Недосконалість системи фінансового контролю призводить до наявності чисельних бюджетних порушень. Зокрема, упродовж січня – вересня 2020 року структурними та територіальними підрозділами Держаудитслужби під час заходів державного фінансового контролю встановлено факти проведення з порушенням законодавства операцій щодо виділення бюджетних коштів на суму понад 221,9 млн грн, з якої порушення з коштами державного бюджету – більш як 63,9 млн грн, з коштами місцевих бюджетів – майже 158,0 млн. грн. Мають місце факти, коли за рахунок коштів місцевих бюджетів здійснюються видатки, які відповідно до бюджетного законодавства віднесено до місцевих бюджетів іншого рівня, загальний обсяг яких у звітному періоді становив понад 68,1 млн. грн. [30, с. 65].

В ході проведених перевірок органами Держаудитслужби встановлено низку недоліків і порушень, що негативно впливають на повноту формування бюджетів та не забезпечують належної ефективності витрачання бюджетних ресурсів.

Існує низка невирішених питань щодо напрямів реформування системи фінансового контролю за виконанням місцевих бюджетів:

- відсутній єдиний підхід до основних термінів, які використовуються у сфері контролю;

- недостатньо опрацьованими є питання взаємодії регіональних контрольних органів з органами державного фінансового контролю інших рівнів, нормативно-правового та методичного забезпечення їх діяльності.

Регіоналізація реформ безпосередньо пов'язана із забезпеченням фінансової стійкості територій, що залежить від якості організації державного фінансового контролю в регіоні, успішності реалізації всього спектра його функцій. Основна проблема неефективності системи фінансового контролю в регіонах полягає в тому, що до цього часу відсутнє достатньо чітке визначення місця та ролі кожного контрольного органу, розмежування сфер їхньої діяльності, має місце нераціональний поділ обов'язків між суб'єктами контролю, дублювання їх функцій та паралелізм в роботі. Наприклад, попередній і поточний контроль при здійсненні казначейського обслуговування місцевих бюджетів здійснює Державна казначейська служба України, а наступний – Рахункова Палата і Державна аудиторська служба, що не сприятиме дотриманню цілісності контрольного процесу. Це обумовлено відсутністю сформованої концепції розвитку фінансового контролю на місцевому рівні та відсутністю базового закону, який би визначив основи фінансового контролю та зменшив протиріччя при застосуванні окремих фінансових норм.

Проблеми неефективного фінансового контролю місцевих бюджетів доцільно досліджувати у таких площинах:

- недостатнє та суперечливе нормативно-правове забезпечення контрольної діяльності основних суб'єктів контролю;

- неефективне організаційне забезпечення контролю місцевих бюджетів, що обумовлює проблеми координаційного характеру суб'єктів;

недієве методологічне забезпечення контрольної системи на місцевому рівні, що пояснюється застарілістю способів та прийомів здійснення контролю, їх

фіскальною спрямованістю та недостатнім впровадженням сучасних методів контролю;

- відсутність належного інформаційного забезпечення системи контролю за місцевими бюджетами, що обґрунтовано відсутністю сучасних інформаційних технологій, які повинні охоплювати процес управління всіх місцевих фінансів;

- недостатнє кадрове забезпечення функціонування системи державного фінансового контролю, що обумовлено низьким рівнем заробітних плат, плинністю кадрів, недостатнім рівнем кваліфікації для опанування нових сучасних методик внутрішнього аудиту тощо [30, с. 65].

Основними шляхами модернізації системи муніципального фінансового контролю є:

- трансформація форм контрольної діяльності;
- удосконалення законодавства;
- покращення процедурних моментів здійснення фінансового контролю;
- чіткий порядок встановлення відповідальності посадових осіб за виконанням функцій у сфері фінансового контролю;
- прозорість інформації про діяльність суб'єктів контролю.

Запропоновані напрями є достатньо різноспрямованими. Зокрема, досліджуючи необхідність покращення методологічної складової контролю, деякі автори [30] пропонують заходи трансформації форм фінансового контролю, зазначаючи, що здійснення контрольних заходів у формі інспектування виконання місцевих бюджетів мають поєднуватися з іншою формою – аудитом.

Інші автори визначальним у реформуванні фінансового контролю зазначають повноцінне впровадження внутрішнього контролю та аудиту на рівні місцевих бюджетів. Ця позиція є обґрунтованою, оскільки сьогодні стан справ щодо розвитку внутрішнього аудиту у муніципальному контролі є незадовільним, що підтверджують такі дані: структурні підрозділи внутрішнього аудиту повноцінно сформовано лише у 38 місцевих органів влади (6 обласних радах, 24 – міських, 5 – районних, 3-х - ОТГ) з 7163, що складає 0,5% від загального числа; посади фахівців з внутрішнього контролю та аудиту введено у 42 розпорядників

бюджетних коштів (з 18657), що становить 0,4 % від загальної кількості [30]. У Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки одним з важливих показників досягнення результату реалізації Стратегії є збільшення частки органів місцевого самоврядування, що утворили підрозділи внутрішнього контролю та аудиту, тобто застосовують незалежний зовнішній аудит, впроваджують механізми громадського контролю. Можна констатувати, що завдання Стратегії щодо впровадження внутрішнього аудиту у місцевих органах влади на кінець 2020 року не досягнуто.

У науковій праці порушується питання прозорості інформації щодо діяльності суб'єктів фінансового контролю, а саме: доцільності інформування про фінансові порушення із зазначенням їх причин. Вважаємо, ця пропозиція покращить виявлення джерел порушень при здійсненні контролю та забезпечить реалізацію превентивної функції при виконання місцевого бюджету [42].

Дієвим способом покращення фінансового контролю за виконанням місцевих бюджетів вважаємо наведену пропозицію про створення структурного підрозділу на базі місцевих органів управління. Про формування такого суб'єкта згадується і в Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року [12]. Основною вимогою до новоствореного структурного підрозділу є адміністративне підпорядкування органу місцевого самоврядування, але з функціональною незалежністю.

Найбільш прийнятною для використання є відділена децентралізована модель, яка має ряд недоліків, для усунення яких запропоновано:

- перерозподілити повноваження між громадським та урядовим сектором;
- чітко розподілити сфери діяльності, компетенції та відповідальність між окремими рівнями громадського управління, із застосуванням принципу субсолідарності;
- посилити зовнішні та внутрішні контрольні механізми шляхом створення концепції контролю;
- створити прозорі механізми фінансування шляхом здійснення реформи управління громадськими фінансами.

Слушною є позиція покращення діяльності контролюючих органів України шляхом запровадження методів аудиту ефективності та здійснення стратегічного та оперативного планування аудиторської діяльності. Реалізувати таку пропозицію є можливим при підвищенні ефективності інформаційного забезпечення системи муніципального контролю, зокрема: при створенні спеціальної реєстраційної системи зберігання та накопичення інформації, яка не повинна обмежуватись наведеним колом користувачів та має характеризувати як інформацію щодо самого процесу аудиту ефективності, так і про досліджуваний об'єкт – місцеві бюджети – в частині порушень, що виникають при їх виконанні [21].

Накопичена інформація є необхідною для різних користувачів та має бути систематизована в різні групові категорії. Наприклад, окремою групою має бути відокремлена інформація щодо видів порушень при виконання місцевих бюджетів. Доцільною ця інформація буде як для державних аудиторів (при здійсненні процесу аудиту), так і для працівників фінансових установ (при виконанні місцевого бюджету). В цілому запропоновано такі напрями реформування фінансового контролю за виконанням місцевих бюджетів, які сприятимуть стабілізації фінансово-бюджетної дисципліни на місцевому рівні [30, с. 67].

Реалізація запропонованих заходів дозволить:

- підвищити якість управління бюджетним процесом;
- активізувати механізми оздоровлення муніципальних фінансів;
- створити умови для забезпечення виконання місцевих бюджетів;
- сприяти формуванню та розвитку системи муніципального фінансового контролю, розробці його теоретичних, методологічних основ;
- підвищити ефективність і результативність роботи органів місцевого самоуправління та інших учасників бюджетного процесу;
- виявити внутрішні резерви економії видатків та зростання доходів місцевих бюджетів;

- зміцнити співпрацю контрольних органів, спрямовану на підвищення ефективності системи контролю;
- сприяти розробці законодавчих положень, спрямованих на удосконалення фінансового контролю на всіх рівнях бюджетної системи України;
- сприяти розробці та впровадженню єдиної системи контролю за виконанням бюджетів, за використанням майна, що знаходиться в розпорядженні державної та муніципальної власності.

В сучасних умовах бюджет – це:

- форма створення та витрачання фонду грошових коштів, призначених для фінансового забезпечення задач та функцій держави та місцевого самоврядування, в основі якої – складний комплекс фінансових відносин держави, платників податків та бюджетотримувачів;
- інструмент реалізації соціально-економічної політики;
- інструмент публічної політики. [30, с. 68].

Висновки до розділу 3

Проблеми формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів: завищений рівень перерозподілу ВВП через сектор публічних фінансів за умови низької інституційної спроможності управлінського апарату до ефективного розпорядження фінансовими ресурсами характеризується ризиком зниження темпів економічного розвитку держави та сповільнення активності суб'єктів економіки; зростання диспропорцій фінансової спроможності територій; високий рівень залежності місцевих бюджетів від фінансування з державного бюджету; посилення ролі субвенцій як ключового інструмента фінансового забезпечення.

Для підвищення ефективності формування доходів та здійснення видатків місцевих бюджетів в сучасних умовах доцільно взяти до уваги наступні рекомендації:

- поглиблення реформи фінансової децентралізації щодо пошуку нових джерел формування власних фінансових ресурсів місцевими бюджетами;
- створення багатоканальної системи формування бюджету в основу якої закладено, що кожен рівень бюджетної системи повинен мати власні закріплені доходи;
- збільшення доходної бази місцевих бюджетів шляхом часткового перерозподілу доходів державного бюджету (закріпити за місцевими бюджетами на довготривалій основі частки відрахувань від загальнодержавних податків).

Запропоновано напрями реформування системи фінансового контролю за виконанням місцевих бюджетів в розрізі елементів забезпечувальної підсистеми системи фінансового контролю, а саме: удосконалення нормативно-правового, організаційного, кадрового, методологічного та інформаційного забезпечення, що сприятиме підвищенню якості управління бюджетним процесом, формуванню та розвитку системи муніципального фінансового контролю, підвищенню ефективності і результативності роботи органів місцевого самоуправління та інших учасників бюджетного процесу.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Провівши дослідження теоретичних та практичних основ формування доходів та здійснення видатків місцевих бюджетів в сучасних умовах, можемо зробити наступні висновки та пропозиції:

1. Пріоритет даних концепцій змінювався в залежності від ступеня розвитку суспільства і наразі розуміння категорії вже виходить за рамки існуючих концепцій, оскільки воно набуло рис мультиаспектності, притаманних багатьом економічним поняттям. Виділено набір специфічних характеристик, що характерні регіону: існування визначеної території; належність до певного утворення адміністративної системи; наявність спеціалізації; притаманність характеристик соціально-економічної системи. Найбільш прийнятними сучасним вимогам розвитку місцевих фінансів в Україні є програмно-цільовий метод планування видатків місцевого бюджету, але його використання потребує коригування відповідно до реалій соціально-економічного розвитку та вимог децентралізації.

2. В Україні створено умови для розширення фінансових можливостей місцевого самоврядування, які в майбутньому дадуть змогу зробити економічно самодостатніми та спроможними всі об'єднані територіальні громади.

3. Зроблено висновки, що уніфікованих складових поняття регіон не існує, оскільки в залежності від наукової проблеми кожен визначає власний перелік складових поняття. Також регіон є складовою більш глобальної державної підсистеми. А загалом регіон має бути замкнутою підсистемою, що повинна максимальним чином забезпечувати потреби власної життєдіяльності без втручання державного механізму, тобто це принцип самостійності або автономності.

4. Досліджено, що більшість науковців схиляються до думки, що реформування місцевого самоврядування на засадах фінансової децентралізації є одним шляхом задля підвищення рівня життя громадян. Отже, загалом підтверджено правильність обраного напрямку на проведення фінансової

децентралізації, що має на меті підвищення рівня самостійності регіонів та покращення стану задоволення потреб жителів території.

Протягом періоду моніторингу вагоме місце у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів Чернівецької області належить податку на доходи фізичних осіб. (у 2017 році питома вага податку на доходи фізичних осіб становила - 53,4 %, в 2018 році – 60,1 %, а 2019 році - 63,0%). Другим за обсягом джерелом податкових надходжень до місцевих бюджетів області є надходження від місцевих податків і зборів. Частка яких у 2017 році становила - 25,2 %, а у 2018 році – 25,5%, а у 2019 році - 27,2%. З'ясовано, що за досліджуваний період існує позитивна динаміка до зростання частки податків в ресурсних джерелах формування місцевих бюджетів. Найнижчого рівня податкові надходження становили у 2015 році – 33,4%, найвищого у 2019 році – 48,3%. Відмітимо, що реформування системи формування місцевих податків та зборів суттєво покращило існуючий стан самофінансування регіонів. Зокрема, якщо у 2013 році частка місцевих податків та зборів у сукупних податкових надходженням становила 8%, то вже на кінець 2019 року – 27,2%.

5. В процесі оцінки ролі місцевих бюджетів у розвитку регіонів з'ясовано, що бюджет є основним джерелом фінансування потреб громад. Проаналізовано динаміку зміни показники доходів та видатків місцевих бюджетів та зведеного бюджету України. Загальна картина вказує на щорічне зростання обсягу фінансування. Наприклад, за період 2015-2019 років відносний приріст видатків місцевих бюджетів склав – 202,2%, в той же час, як обсяг доходів місцевих бюджетів збільшився на 190,4%. В цей же час, сукупні видатки зведеного бюджету України за період 2015-2019 рр. зросли на 201,9%, а сукупні доходи – на 197,8% відповідно. Найбільшим приростом показників місцевих бюджетів характеризувався 2017 рік, а саме зростання видатків склало 145,6 млрд. грн., доходів – 136,0 млрд. грн. Розрахунок показників частки доходів та видатків місцевих бюджетів у аналогічних показниках зведеного бюджету України вказав, що в середньому частка доходів місцевих бюджетів у ЗБУ за 2013-2019 рр. становила від 43,5% у 2019 році до 49,4 % у 2017 році. Тенденція до зростання

частки доходів місцевих бюджетів у ЗБУ була характерна в період 2015-2017 рр., в той же час низхідний тренд для досліджуваного показника розпочався з 2018 року. Це може свідчити про деяке погіршення стану фінансування потреб розвитку регіонів.

Питома вага видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в загальній структурі видатків місцевих бюджетів області найбільша. У 2017 р. становила 34,5 %, а у 2018 р. - 31,0 % та в 2019 р. – 22,5%. Доля видатків на освіту в загальній структурі видатків місцевих бюджетів становила: у 2017 р. - 29,4%, у 2018 р. - 33,5% та у 2019 р. - 39,0%. Частка видатків на охорону здоров'я в загальній структурі видатків місцевих бюджетів області у 2017 становила - 16,8 %, у 2018 році – 15,9 %, а у 2019 році - 16,0%. Протягом періоду дослідження видаткова частина місцевих бюджетів Чернівецької області зазнала недовиконання по всім статтям, крім фінансування охорони здоров'я у 2019 р. (103% фінансування) та захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій теж у 2019 р. (101,5 % фінансування).

6. Результати проведеного дослідження дають підстави констатувати зростаючу роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів, що супроводжується одночасним зниженням фінансової самостійності органів місцевого самоврядування і свідчить про низьку податкоспроможність. Аналіз показав, що роль міжбюджетних трансфертів у формуванні місцевих бюджетів області значна.

7. Проблеми формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів: завищений рівень перерозподілу ВВП через сектор публічних фінансів за умови низької інституційної спроможності управлінського апарату до ефективного розпорядження фінансовими ресурсами характеризується ризиком зниження темпів економічного розвитку держави та сповільнення активності суб'єктів економіки; зростання диспропорцій фінансової спроможності територій; високий рівень залежності місцевих бюджетів від фінансування з державного бюджету; посилення ролі субвенцій як ключового інструмента фінансового забезпечення.

8. Для підвищення ефективності формування доходів та здійснення видатків місцевих бюджетів в сучасних умовах доцільно взяти до уваги наступні рекомендації: поглиблення реформи фінансової децентралізації щодо пошуку нових джерел формування власних фінансових ресурсів місцевими бюджетами; створення багатоканальної системи формування бюджету в основу якої закладено, що кожен рівень бюджетної системи повинен мати власні закріплені доходи; збільшення доходної бази місцевих бюджетів шляхом часткового перерозподілу доходів державного бюджету; розширити перелік та збільшити питому вагу місцевих податків і зборів; переглянути ставки та бази оподаткування місцевими податками та зборами в напрямі їх збільшення та розширення відповідно; надати право органам місцевого самоврядування самостійно встановлювати перелік місцевих податків і зборів та їх ставки; віднесення податку на доходи фізичних осіб до складу місцевих податків; повернення до переліку місцевих платежів ринкового збору та податку на рекламу як ефективних інструментів зростання фінансової бази власних доходів місцевих бюджетів; покращувати роботу щодо адміністрування податків і зборів.

9. Існуючі рекомендації щодо реформування фінансового контролю за виконанням місцевих бюджетів є різноспрямованими, що ускладнює комплексне удосконалення системи фінансового контролю за виконанням місцевих бюджетів. Запропоновано напрями реформування системи фінансового контролю за виконанням місцевих бюджетів в розрізі елементів забезпечувальної підсистеми системи фінансового контролю, а саме: удосконалення нормативно-правового, організаційного, кадрового, методологічного та інформаційного забезпечення. Практична реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню якості управління бюджетним процесом, формуванню та розвитку системи муніципального фінансового контролю, підвищенню ефективності і результативності роботи органів місцевого самоуправління та інших учасників бюджетного процесу.